

CSIKÓS

Népszínmű, 1846

SZEMÉLYEK

Karvasiné, özvegy
Ormódi Asztolf, fia az első férjétől, Nagyormód ura
Ormódi Bence, ennek unokabátyja
Kis Bálint, parasztgazda
Rózsi, leánya
Erzsók, ángya
Márton, csikós
Andris, bojtára
Ferke, bojtára
Szárnyai, szomszéd földesúr
Torkosi, jegyző Nagyormódon
Vámosi, rektor Nagyormódon
Georges, Bence inasa
Peti, Asztolf inasa
Labdacsné, gazdasszony
Főbíró
Urak, parasztnők, örök, cigányzenészek, nép

Történik: az első szakasz Nagyormódon, a kastélyban és a helyiség alatti mezőn; a második puszván, Nagyormódon, a Bálint lakában és a kastélyban; a harmadik csárdában, a helyiség-ház udvarán és a kastélyban.

ELSŐ SZAKASZ

Az úrfi mulat

(Terem a kastélyban.)

ELSŐ JELENET

Bence, Bálint

BENCE. Higgye el, édes öregem, mindent elkövettem; de Asztolf öcsém hajthatlan makacs, s egészen belebolondult a kelmed Rózsijába.

BÁLINT. Szánakozzék rajtam, segítsen nagy bajomban! A téns úrfi köztünk növekedett; barátunk, pártfogónk vala mindig; szeretjük is mindnyájan, mert jó, szelíd.

BENCE. Igen, édes öregem; de lássa, itt az öcsémmel kellene összetűznöm, s tudja kelmed, ő itt egyedüli úr. Én - én szegény árva vagyok, s csak unokaöcsém kegye után élősködöm. Igaz ugyan: birtokhoz volna némi jogom, - de az nem sokkal több az árnyéknál; mert életbe csak öcsém halálakor léphetne... mitől isten őrizzen! - Igen, ha ő meghalna, én lennék itt az úr; öröklénem minden ősi javát; - mert egyedüli rokona én vagyok.

BÁLINT. Így hát, ha nincs más mód - majd a nagyságos asszonyhoz járulok; ő különben is édesanyja - ő majd parancsol neki.

BENCE. Ám próbálja meg; ha nem használ, ártani nem fog. De én mit sem reménylek; hiszen tudja kelmed, édesanyja másodszor is férjhez menvén, szinte olyan ötödik kerék forma itt, mint úri magam. No, de ő édesanyja, ő tán boldogul fiával. Jó lesz biz az.

BÁLINT. Hiszen akartam is már én vele szólni; de az inasok nem bocsátanak hozzá.

BENCE. Hogy megmutassam, mennyire szívemre vettem a kelmed balsorsát: magam fogom kérni asszonynénémet, hogy hallgassa ki.

BÁLINT. Megteszi az úrfi?

BENCE. Még ma. Menjen, s várjon a folyosón, míg hivatom. Éppen most térnek vissza a kerti sétáról. De aztán szóljon őszintén s bátran; asszonynéném szereti az egyenes szót.

BÁLINT. S ha ez nem segít; tört szívvel ugyan, de elhagyom e falut, s örökre elbujdosom. (El.)

BENCE. (*maga*) Azt megelőzzük, jó öreg! Nem olyan könnyen bocsátom ki körmeim közül a fegyvert, melyet ellenemre kell sújtanom; s legfőbb ellenem, gazdag örökségem bitorlója - unokaöcsém. Láttam egy képet, melyen a majom a macska körmeivel szedi ki parázsból a gesztenyét; e dicséretes példát nem én követendem először. Ezen öreg paraszt atya, és szíve vérzik; addig üsztökélem sebeit, míg leánya csábítóját elteszi láb alól, s akkor - öröklöm Nagyormódot. Óh, áldott ősiség, te vagy reménycsillagom! - Miért is kímélném őt? Tartozom hálával kedves rokonimnak?... Tán, mert kissé bőven költekező atyámat a sok örökbevallás által mindenéből kifosztották, s engem isten nevében neveltettek? - Nem éreztették-e velem minden falatnál?... Mi valék e háznál? Inas-livrée, udvari bohóc csörgők nélkül. E helység feléhez ősi jogom vala... elvették tőlem? - elveszem én is a tiéteket, de a kölcsönt visszaveszem és visszaadom. - Jőnek! - Tegyük fel újra az álarcot, s takarjuk sebeinket és reményinket mosolyok alá.

MÁSODIK JELENET

Karvasiné, Szárnyai, Torkosi, Vámos (jönnek); előbbi, inas (Mindjárt borral.)

KARVASINÉ. Ah, öcsém! Nem örömet nélkülöztelek.

BENCE. *(kezet csókol)* Kedves asszony néném, a játékasztalt rendeztem.

KARVASINÉ. Az más. Megvallom, már neheztelni kezdék.

SZÁRNYAI. A torkom csupa szárazság. *(Vámoshoz:)* Amice, hozasson bort. *(Vámos kimegy s inassal visszajő.)*

KARVASINÉ. Ha úgy tetszik, kezdjünk hozzá. Mit is csináljunk mást e fade falusi életben? - Ah Párizs!

(Karvasiné, Bence, Szárnyai leülnek. Vámos, Torkosi Karvasiné háta mögé állnak. Inas bort tesz a másik asztalra, Bence oszt.)

De aztán nem szabad beszélni.

SZÁRNYAI. Igaz, az embert mindig confundálják.

KARVASINÉ. Jegyző, mondja meg a kocsisnak: óra múlva fogjon.

TORKOSI. Alássan értem. *(Megy.)*

SZÁRNYAI. Adjon előbb egy pohár bort.

TORKOSI. Értem. *(Szolgál, maga is iszik, elmegy, s mindjárt visszajő.)*

SZÁRNYAI. Pagát ultimo anszagt!

KARVASINÉ. *(játsszanak)* Ej, ej, jól kezdi. - Hol van a fiam?

BENCE. Az istállóban.

KARVASINÉ. Bence, velem kocsizol?

BENCE. Csókolom kezét, mint parancsolja... De Asztolf is ki akar lovagolni.

KARVASINÉ. Úgy menj vele, nehogy megint valami rossz helyre tévedjen.

BENCE. Parancsa szerint.

SZÁRNYAI. *(pipáját veszi, Vámoshoz)* Amice, videbosz - hahaha!

VÁMOS. Spectabilis, értem. *(A másik asztalhoz siet, hol gyertya ég.)*

SZÁRNYAI. Ha értené nagysád, mit tesz az a videbosz!? Annyi, mint: lásd ökör! Ez már aztán az elméncség, hahaha!

BENCE. *(gúnyolva)* Táblabíró úr maga a megtestesült elméncség!

KARVASINÉ. De hát hol kell nevetni? Nem értem a viccet.

BENCE. Az benne a szép.

SZÁRNYAI. De azért tessék kiadni.

KARVASINÉ. Darok.

VÁMOS. *(Szárnyai egyik kártyájára mutat)* Ezt!

SZÁRNYAI. *(egészen visszafordul, feddőleg)* Kérem, kérem. Azért sem.

KARVASINÉ. Jövő hóban visszatérek Bécsbe.

SZÁRNYAI. *(sóhajtva)* Ah, ha jövedelmim engednék, követném nagysádat a világ végéig... Phüh!

KARVASINÉ. *(köhög)*

SZÁRNYAI. Mi lelte nagysádat?

BENCE. Az istenért!

KARVASINÉ. A táblabíró úr sóhajának pipafüstje...

SZÁRNYAI. Ah, de a szívem jobban ég, mint a pipám.

KARVASINÉ. Ah, én is sóhajtok!

SZÁRNYAI. Úgy magyarázzam azt, mint szerelmi vallomásom retourját?

KARVASINÉ. Óh nem! Ha jövedelmem engedné, nem Bécsben, hanem Párizsban tölteném a telet. Ah, Párizs!

TORKOSI. Ah!

KARVASINÉ. Jegyző, maga is sóhajt?

TORKOSI. Óh, igen! Eszembe jutott, hogyha nagysád Párizsba vagy Bécsbe megy, mennyi jó ebédetől esem el.

KARVASINÉ. Ne féljen, itt marad fiam Bencével.

SZÁRNYAI. Nem viszi magával?

KARVASINÉ. Itt kell maradnia, a bécsi grizettek tökéletesen tönkrejuttatnák. Asztolf még gyermek, nem ért meg az esze, könnyen csábítható.

BENCE. Még csak huszonkét éves.

KARVASINÉ. Itt nincs alkalma rosszra; - s Bence vigyázni fog rá.

VÁMOS. *(Szárnyaihoz)* Spectabilis, ezt! Különben elfogják a huszonegyest.

SZÁRNYAI. *(levágja a kártyát)* Ez mégis szörnyű impertinencia!

KARVASINÉ. Kérem, uraim, ne feledjenek engem.

SZÁRNYAI. *(felszedi kártyáit)* De mikor... *(Torkát köszörüli.)* Jegyző, egy pohár bort!

BENCE. Az ultimó is elvesz.

SZÁRNYAI. De hát csoda-e, mikor ez a fráter...? Azért majd meglátjuk! Megeszem én azt az elfogást! Darok... Mit beszél az úr a játékba?! *(Egy kártya marad kezében.)*

BENCE. Az ultimó elveszett.

SZÁRNYAI. *(feláll)* Nem játszom.

KARVASINÉ. No, de kedvemért.

SZÁRNYAI. Az más. *(Vámoshoz méreggel:)* No tessék, amice... ha oly igen ért hozzá... De nagysád kedviért - mindent! *(Leül.)*

KARVASINÉ. *(félre)* Ily emberekkel mulatni! - Ah, Párizs.

SZÁRNYAI. Menjen a hátam megő! Kell is itt próziccer! *(Oszk.)*

BENCE. Szinte feledém, kedves asszony néném, egy jobbágy esedezik kihallgatásért.

KARVASINÉ. Ismét panasz. Menjen a tisztartóhoz, vagy ispánhoz.

BENCE. De tán éppen azok ellen van panasza.

KARVASINÉ. Bence, tudod, dolgainkba avatkozni nem szabad.

BENCE. Bízтам asszonynéném könyörületes szívében; jobbágyai édesanyjuknak nevezik, s még a késő maradék is áldani fogja emlékét.

KARVASINÉ. Hadd jöjjön.

BENCE. Hívja be, jegyző úr, Kis Bálintot. *(Jegyző el.)*

KARVASINÉ. Azért folytassuk. Azok a tiszttek oly huzavonák is!

SZÁRNYAI. Már az igaz. Én gazdámnak épp azért nem is adok bért; mert ha fizetem is lop, ha nem fizetem is lop: azért tehát csaljon, lopjon, ha tud; de ha rajtakapom, besétál a hűvösre.

HARMADIK JELENET

Bálint, jegyző, voltak

BÁLINT. Alázatosan engedelmet kérek.

KARVASINÉ. Csak teketória nélkül... mit akar?

TORKOSI. *(súgva)* Ez a falu szája; legtöbb bajom is van vele.

BÁLINT. Esedezem, méltóztassék egyedül kihallgatni.

KARVASINÉ. Tête à tête.

BÁLINT. Mondandóm csak nagysádat illeti.

KARVASINÉ. Szóljon, vagy menjen! - Szárnyai úr, nem adott darokot.

SZÁRNYAI. *(neheztelve)* Instálom! - a' biz igaz.

BÁLINT. *(gondolkozva)* Nem lehet, nagyságos asszony.

KARVASINÉ. Miért nem?

BÁLINT. Nem szeretnék úri famíliájának derogálni.

KARVASINÉ. Úgy jöjjön másszor.

BÁLINT. Könyörgök, az sem lehet; a baj nem mulasztható.

KARVASINÉ. Adja be írásban.

TORKOSI. Majd írok én instanciát; tudja kelmed, nem vagyok huzavona.

BÁLINT. *(sóhajtva ég felé néz)* Tudom! - De bajomat csak élőszóval mondhatom meg.

KARVASINÉ. Már elhagy türelmem! - Vagy szóljon vagy takarodjék.

BENCE. *(súgva)* Kedves asszonynéném!

BÁLINT. No hát isten neki, ha másképp nem lehet! Nagyságos asszony, az isten egy leánygyermekkel áldott meg; ő mindenem, öregségem szemefénye s házam ékessége. Tisztességesen, isteni félelemben neveltem őt: rekt'-uram bizonyoságot tehet. Írni, olvasni, számot vetni tud. Szóljon, rekt'-uram, nem első volt-e annak idejében az iskolában?

VÁMOS. *(sóhajtvá)* Rózsi a legszebb leány!

BÁLINT. És a legbecsületesebb, akará mondani; mert hogy szép, az isten áldása; de hogy jó is, az saját érdeme.

KARVASINÉ. Táblabíró úr oszt.

BÁLINT. *(félre)* Rám se hallgat! *(Közelebb megy.)*

KARVASINÉ. Elvégezte már? Jó, majd beszélünk róla.

BÁLINT. Kegyes engedelmével, még el sem kezdettem. Múlt hétfőn a nagyságos úrfi tisztelte meg szegény házamat. Rózsit feldicsérte, s Rózsi elpirult bele; mi tűrés-tagadás, magamnak is jólesett kissé; mert hiába, szeretem a gyermeket: aztán nem is gyanítottam még semmi rosszat. De az úrfi kedden megint ott volt; s midőn éppen betoppantam, erőnek erejével meg akarta csókolni leányomat. No, ez nekem már egyáltalában nem volt ínyemre; s alázatosan megkértem az úrfit, hogy ne fáradjon hozzánk, s ne hozza hírbe szegény lányomat, kinek jó nevével úgy sincs egyebe.

TORKOSI. Ugyan Bálint gazda, nem restell ily ostobasággal...

BÁLINT. De édes nótárius úr, nem ostobaság ez; tudom már én a világ sorát.

KARVASINÉ. No, hát bátorságban van-e azóta a Rózsi hajthatatlan erénye?

BÁLINT. Dehogy van, dehogy van! Sokszor egy szemtelen légy csak úgy egyenesen nekiesik az ember szemének; s hiába űzi, veri, végre is, csak magát pofozza az ember: ez az én állapatom is, nagyságos asszonyom.

KARVASINÉ. Csak nem hasonlítja fiamat légyhez?

BÁLINT. Nem. - Én csak esedezni jöttem mélységes alázattal, mert az úrfi pénteken megint ott volt. De már ekkor csakugyan torkig voltam; s miután sem kérés, sem panasz nem használt, megmondogattam neki az igazat. De az úrfin az sem fogott, és szombaton megint eljött; s én többé nem állok jót semmiről. Én is ember vagyok, s félek, olyasmit találnék tenni, mit később magam is megbánhatnék.

KARVASINÉ. Micsoda? Fenyegetőzni mer!

BÁLINT. Nem, csókolom kezét nagyságodnak, csak kérni jöttem: méltóztassék az úrfinak megtiltani a házambajövetelt, mert máris sugdosnak némely rossz akaróim.

TORKOSI. Kelmed mindjárt rosszat gondol az úrfiról.

BÁLINT. Már én tudom, mit gondoljak; mert Rózsi nekem mindent elmondott: az úrfi pénzt, sok pénzt ígért neki.

KARVASINÉ. Mert bizonyosan leánya is agit adott.

BÁLINT. Nem értem, instálom alássan.

TORKOSI. A leány csábítgatta, azt érti önnagysága.

BÁLINT. *(haraggal)* Nem, azt ő nem tette, nótárius uram, s ha csak gyanítanám is, hogy ő az oka, nem tudom, mit tennék!

KARVASINÉ. Őrizze jobban Rózsiját.

BÁLINT. Én verejtekemből, két kezem után élek, s nem őrizhetem mindig házamat; de a nagyságos asszony parancsolhat fiának. Elég hiba, hogy az úrfinak más dolga sincs, mint a kötény után futkosni.

KARVASINÉ. (*haragosan, feláll*) Most már elég! Kelmed fiamat gyalázza. Ha nem tetszik, menjen isten hírével! Kapunk földjére más jobbágyot is!

BÁLINT. Bár tehetném! - Óh, nagyságos asszony, nem tudja, mit kíván! Apám, szépapám is itt született, szentegyházunk földjében nyugszanak csontjaik... Én nem mehetek máshova; itt vénültem meg, s itt is akarok meghalni! Nagysád ezt nem érzi úgy, mint én; de úgy van! Nagysádnak mindegy, Bécsben vagy itt - mindenütt otthon van; de én a föld kerekiségén itt lehetek boldog, egyedül a hazai földön.

KARVASINÉ. Jó, jó, csak menjen.

BÁLINT. Tehát megígéri nagysád, hogy az úrfi...

KARVASINÉ. Mit sem tartozom ígérni.

BÁLINT. Tehát nem indult meg bánatomra és alázatos kérelmimre?

KARVASINÉ. Talán engem is fenyegetni akar?

BÁLINT. Nem; többé nem fenyegetőzöm, csak azt mondom: bagoly is bíró maga házában!

BENCE. (*súgva*) Ah, ah!

KARVASINÉ. Most már takarodjék!

TORKOSI. Ugyan Bálint gazda, ne haragítsa meg a legáldottabb földesasszonyt.

SZÁRNYAI. Micsoda impertinens paraszt ez! De hiszen volnék csak most is szolgabíró!

BÁLINT. Eljöttem, szóltam, a szégyen égette arcomat az úrfi miatt, s rám sem hallgattak; előadtam nagy bajomat, s kigúnyoltak.

KARVASINÉ. Vakmerő paraszt.

BÁLINT. De ember is vagyok. Megadtam mindig, mivel tartoztam, semmi panasz sem lehet rám; sőt többet is tettem gyakran, mint tartozásom vala, mert szeretem a békességet. Nagysád tisztjei nyúztak bennünket, s én nem jajdultam fel; de most szívemet akarják metélni...

KARVASINÉ. Majd megtanítatlak! Bence, írni kell a szolgabírónak.

BÁLINT. Nem bánom, kínozzanak, de leányom pártját nem fogják sárba taposni; s ha az úrfi nem szűnik őt üldözni, én sem szűnöm apja lenni, s megőrzöm őt szívem vérével is... csak azután meg ne bánják!

KARVASINÉ. Most takarodjék; a többit majd elvégzi a szolgabíró.

BÁLINT. S én a többit az úristenre bízom. (*El.*)

KARVASINÉ. Mily szemtelenség! De miért is jöttem le Bécsből!?

SZÁRNYAI. Hja! Vérszemet kaptak. Mindig mondtam én... kivették kezünkből a botot! - Azután, ez a mostani főbíró, ez a successorom!... - mintha magyarófa sem teremne már!...

BENCE. Méltóztassék rám bízni; ráveszem én Asztolfot, hogy hagyjon fel ezekkel az emberekkel.

SZÁRNYAI. A legokosabb is: mert aki korpa közé elegyedik...

KARVASINÉ. Tedd azt, öcsém. Ha ez nyilvánosságra jő, házunk becsülete is veszt. De majd magam is megpirongatom azt a fiút. Így elfelejtkezni!...

NEGYEDIK JELENET

Asztolf, előbbiek

ASZTOLF. Ma chére mamám, a kocsis befogott.

KARVASINÉ. Te rossz fiú, megint búsítasz!

ASZTOLF. Én? - ki szereti jobban mamácskámat?

KARVASINÉ. *(megcsókolja homlokát)* Lehet-e rá haragudni? Te csintalan fiú!

TORKOSI. *(félre)* No ugyancsak kipirongatta!

KARVASINÉ. Karját, Szárnyai úr. Remélem, velem tart?

SZÁRNYAI. Óh, ha örökre követhetném!

KARVASINÉ. Szomszéd úr csintalan.

SZÁRNYAI. Ah, csintalan! *(Félre:)* Engem is csintalannak mondott, fiát is csintalannak mondta; úgy szeret, mint fiát! *(El Karvasinéval.)*

ASZTOLF. S mi, Bence, lóra!

VÁMOS. *(félre)* Tovább nem várok; még ma megkérem Rózsit. *(El.)*

TORKOSI. Menjünk mi is sétálni. Kérem a fülét! *(A boroskancsót elviszi.)*

BENCE. *(félre)* Az alap meg van vetve, erre építhetünk. - Kedves öcsém, kérlek egy szóra.

ASZTOLF. Nos?

BENCE. A Rózsi apja itt volt.

ASZTOLF. Láttam.

BENCE. Anyádnak mindent elbeszélt.

ASZTOLF. Bánom is én.

BENCE. De az öreg fenyegetőzött.

ASZTOLF. Nevetséges! - Rózsi enyim leend.

BENCE. De bocsáss meg, te nem értesz a falusi nimfák hódításához. Te ajtóstul rohantál a házba, s mit nyertél?

ASZTOLF. Hát ugyan mit kell tennem?

BENCE. S ha én titokban már részedre hódítottam volna őt...

ASZTOLF. Te? Kit?

BENCE. Rózsit.

ASZTOLF. Micsoda? Hiszen oly vonakodó.

BENCE. Igen, míg apja ütlegétől fél. S tudod, az ily falusi angyal erényesnek akar látszani: eszerint a titoknak barátnője -

ASZTOLF. Eh, te tréfálsz!

BENCE. Soha sem hallád: ahol az ördög maga nem boldogul, vén asszonyt küld helyettesül. - Emlékszel Sára asszonyra, ki a kovács mellett lakik? Ezen matrónának köszönd e titkos szerencsét; ő beavatott e falu rejtelseibe, s őt sikerült részünkre megnyernem.

ASZTOLF. Bravissimo.

BENCE. S ha füleidnek nem hiszel, hinni fogsz szemeidnek. Holnapután éjjel az öreg nem lesz otthon.

ASZTOLF. Ha ez való, aranyba foglaltatlak! - De ha nem több, mint üres biztatás...

BENCE. Veszejtsem a kegykenyeret!

ASZTOLF. Hej, csak alattomos sunyi vagy te, Bence! Aki nem ismer, megesküdnék, vizet sem tudsz zavarni. - Hej, ha anyám tudná, mily hűséges öröm vagy!...

BENCE. Tapasztaltad, midőn én vezettelek, mindenütt siker koszorúzta lépteidet. De ami a fődolog: Rózsival és Sárával egy szót se erről, különben mindent elrontasz. Ennek a véletlen színét kell viselnie.

ASZTOLF. Rám nézve annál kényelmesebb. Most lóra, s a nagyréti csárdába a szép Judit asszonyhoz, kinek legfőbb gyöngéje az, hogy férje vén és rút. Azalatt a templomnak is vége lesz, s a szép Rózsi, meg valamennyi leány falunkból a mezőre gyűl cicázni, s mi éppen jókor érkezünk majd elfogni az egeret. *(El.)*

BENCE. *(egyedül)*. Rózsi ugyan mit sem tud a dologról, de minek is? Elég itt a látszat. Annak idejében lesbe állítom az öreget, s a leány helyett ő fogadja el a kéjencet. Ami azután történik, ahhoz semmi közöm; azontúl mit sem tudok, hallok és látok. Ha az öreg kissé keményebb ágyba nem fekteti, mint milyenről öcsénk álmodozik: nem bízom többé az apai szeretetben és kétségbeesésben; akkor aztán... saját kezeimmel kell a parázs közé nyúlnom; akkor - magad uram, ha szolgád nincs! *(El.)*

VÁLTOZÁS

(A falu alatt mező; hátul a Bálint kertjének nádkerítése, ajtóval; azontúl a falu, kastély, templom; elől néhány fűz.)

ÖTÖDIK JELENET

Rózsi (a kertajtón jő), Andris

ANDRIS. *(Rózsit nem látva)*.

Azt a kerek pusztát járom én,
Azt a barna kislányt várom én,
Az a barna kislány viola,
Én vagyok a vigasztalója.

RÓZSI. *(előjön)*.

A kert rózsáiban jártam én,
Ezt a barna legényt vártam én.
Ez a barna legény cédrusfa,
Én vagyok a viruló ága.

ANDRIS. Rózsám! Lelkem égő virága!

RÓZSI. Andris, édes jó Andrisom!

ANDRIS. Eszem a szentedet, de szép, hogy vártál!

RÓZSI. Szébb, hogy itt vagy!

ANDRIS. Szikra híja, hogy a ménesnél nem maradtam. Gazduram mára Ferkónak ígért szabadságot. Már ki is fészülködött; de Ferkó emberséges cimbora. Megmondám neki: ha ma nem látlak téged, nem veszik egész héten hasznomat. Ferkó hát azt mondá gazduramnak: menjen Bandi, én helyállok érette. Eszerint Bandi eljött, itt van, s a szíve úgy kopog, mint a jégeső - csak tapogasd... kip! kop!

RÓZSI. Édes jó Andrisom, most már légy számadó bojtárom, s mondd meg, mit csináltál két hete, mióta nem láttuk egymást?

ANDRIS. Mit csináljon az ily szerelmes bolond? Furulyáltam, s nem más nótát, csak ezt:

Repülj, fecském, ablakára,
Kérjed, nyissa meg szavadra,
Mondd, ezüstös lapot vevék,
Rá arannyal írom nevét.

Képét gyémántlapra festem,
Rubintkő-ládába rejtem,
S azon leszek, hogy nevének
Nagy ünnepet szentelnének.

(EGYÜTT.)

Vagy enyémmé teszlek, vagy elválok tőled,
Vagy hozzám kerítlek, vagy meghalok érted. -
Szánj meg, édes rózsám, igen szépen kérlek,
Engem úgy segéljen, szívéből szeretlek!

ANDRIS. Csak ezt daloltam, édesem; mert azt hittem, te hallgatod. Aztán bele-belekiáltottam a szélbe édes nevedet; mert azt hittem, meghozza azt ide falutokba. Mikor aztán éppen nem tudtam, mi lel, s repülni szerettem volna hozzád, angyalom: a legvadabb csikó hátára vetettem magamat, s a délibábot kergettem; mert azt hittem, te benne vagy. De akármi is legyenek, ha vagy kétszer nem láttalak benne.

RÓZSI. Bohó, csak képzelted azt.

ANDRIS. Ládd, ilyen bolond a szerelmes. Pedig a délibáb mind tovaszállt előlem, s végre is megfogtam a nagy semmit. Mikor aztán feljött a holdvilág, újra kividultam; mert azt gondoltam magamban: azt a holdvilágot én is látom, Rózsi is látja, s elhittem magammal a hold képébe nézván - hogy benne szemeink találkoznak; s te éppen úgy sütöd le a tiédet szemérmesen, mint mikor először táncra híttalak a fonóban.

RÓZSI. Hát a csárdában nem voltunk? - Igazat mondj, mert megtapintom orrodát.

ANDRIS. Nem iszom, mióta azt mondtad, a boros embert nem szívelheted. - De mégis voltam egyszer.

RÓZSI. Ej, ej!

ANDRIS. Ne ijedj meg; nem felejttem adott szavamat. De ládd, hogy el ne tévesszem a vasárnapot, a mai napot, melyre megígértük, hogy e helyen találkozunk; hát hogy, mondom, el ne tévesszem; mindennap egyet róttam karikásom nyelére. De tegnapelőtt Ferkó azt találta mondani, hogy még csak szerda van; pedig én tudtam, hogy már péntek volt. Gazduramat kérdők tehát meg; ő meg azt mondá, szombat van. Senki sem tudta aztán a karámban, hogy voltaképpen micsoda nap van. Én hát a nagyréti csárdába száguldottam; ott a korcsmárosné-

nak van kalendárjomja - óh, okos egy asszony ám az! - abból aztán csakugyan kiolvasta ökelme, hogy péntek volt, s aszerint csakugyan nekem volt igazam.

RÓZSI. (*félénken*). Hát - hát a Tiszántúl nem voltál lovakkal?

ANDRIS. Beszéljünk másról.

RÓZSI. De azt mondja a hatodik parancsolat: ne lopj.

ANDRIS. Már hogy ki parancsolta, azt nem tudom; nekem gazduram parancsol. De már most valld meg ám te is, mit míveltél azóta?

RÓZSI. Sírtam.

ANDRIS. A mennykőbe! S miért?

RÓZSI. Haj, sok baj volt itt.

ANDRIS. Baj?

RÓZSI. Tán meg sem kellene mondanom?

ANDRIS. Nekem ne mondanád meg?

RÓZSI. Igaz, mit ne mondanék meg neked? Hiszen én nem is vagyok oka?

ANDRIS. Lelkem, ne ijesztgess hát, hanem mondd ki.

RÓZSI. Az úrfi utánam vetette magát; a kisebbik, az az Ázfolt.

ANDRIS. Micsoda Ázfolt?

RÓZSI. Hétfőtől kezdve mindennap házunkba tolakodott.

ANDRIS. No hiszen hozza csak az én jó istenem a pusztára, ezt ugyan megkeserüli! Aztán mit darált össze az a drágalátos úrfi? No, Rózsi! - most mindjárt vallj meg mindent. Ha ő kedvesebb neked, én elmegyek.

RÓZSI. (*befogja a száját*). Semmi ha, semmi ha! Én nem szívelhetem; hiszen téged szeretlek. Te magad vagy szép, te magad vagy a jóság; neki pedig hamis teste, lelke.

ANDRIS. Hm! Hát szebb vagyok én az úrfinál?

RÓZSI.

Azért, hogy kend kicsinyt ragyás,
Kend az én szeretóm, nem más;
Illik kendnek, rettenetes,
Hogy egy kicsinyt himlőhelyes.

Szeretem én kendet nagyon,
Mert fekete szeme nagyon,
Szemöldöke sugár nagyon,
Az enyémhez illik nagyon.

ANDRIS. De már tovább nem volna tanácsos halasztani a lakodalmat. Rózsi, hozzám kell jönnöd feleségül, mégpedig íziben. Még ma szólok apáddal.

RÓZSI. Apámmal? Óh, én félek!

ANDRIS. Hát nem tudja még, hogy szeretjük egymást?

RÓZSI. Óh, dehogy tudja!

ANDRIS. Ezt jól ki is kell ám előbb főzni. Jer, ülünk ide az árnyékba, s hányjuk-vessük meg a dolog voltát.

RÓZSI. *(vonakodva)*. De nézd, ott cicáznak, nem mennénk oda?

ANDRIS. Előbb határozzuk meg a lagzi napját. No, ülj le hát.

RÓZSI. Az nem illik! Mit gondolnak aztán felőlem?

ANDRIS. Hadd gondolják, hogy begyemben vagy; legalább nem hazudnak velem. - Ejh, ha egyszer amúgy isten igazában körülkarollak!

RÓZSI. Andris, az nem szabad; szerethetjük egymást ölelés nélkül is. - No, ne legyeskedj, különben itt hagylak faképnél.

ANDRIS. No, jó! - csak maradj! - Ne félj, na, rád sem nézek! - De te, hát azt hiszed, apád nem ad nekem?

RÓZSI. Hej, ha azt tudnám! - Lásd, ő nagyralátó ember, s rekt'-uram is belém szeretett; pedig ökelme tudós ember, s aztán kaputban jár. De hát éppen nincs semmi jószágod?

ANDRIS. Dehogy nincs, rózsám; van szép kommencióm! -

Elszegődtem Hortobágyra bojtárnak,
Jó legelője van ott a jószágnak.
Fizetésem tíz forint húsz karajcár,
Megél abból egy bojtár.

Húsz csikótartást is megajánlottak,
Foglalóul ötven karajcárt adtak,
Beittam a hortobágyi csárdába,
Debreceni határba.

RÓZSI. Lásd, csak csikós ne volnál; apám nem szereti a pusztá embereit. Ha valahol telket kapnál...

ANDRIS. Aztán szántsak, vessek? - Rózsám, az nem természetem!

Megérem én a magam sorsával,
Nem cserélek semmi pótentával,
Ha szegény is, de magamé vagyok.
Szolgálatba szabadságért állok.

Ha a jobbágy kaszál, gyűjt, azt mondom:
Úrdolgára nincsen semmi gondom.
Eb cserélne cserént palotával,
Vagy életet köszvényes goróffal.

Ha tarisznyám vettem a vállamra,
Velem jó-kél az éléskamara;
Mégsem szerzek gyomorgörcsöt véle,
Mert a trakta mindig csak egyféle.

Ha látom a fergeteg elejét,
Begyűröm a süvegem tetejét,
Csak úgy nézem az időt alóla,
Még a jég is visszapattog róla.

HATODIK JELENET

Bálint, Vámos (a kertajtón), előbbiek

BÁLINT. Itt kell lennie, a kertajtót is nyitva hagyta.

VÁMOS. S Bálint gazda megegyezik?

BÁLINT. Ha Rózsi kedveli rekt'-uramat, s rekt'-uram méltónak tartja.

VÁMOS. Hiszen magamnak neveltem; ő volt negyedéve oskolám koronája... *(Meglátja a párt, félre:)* Ah, így vagyunk!

BÁLINT. *(nekik háttal áll)*. De hova is tűnt?

VÁMOS. Kérem egy szóra. - Van-e Rózsának bátyja?

BÁLINT. Nincs.

VÁMOS. Sem sógora?

BÁLINT. Az sincs.

VÁMOS. Vagy valami fiú rokona?

BÁLINT. Nincs.

VÁMOS. Tehát majd máskor jövök. *(Menni akar.)*

BÁLINT. De hát ez mi?

VÁMOS. Mi? *(Előbbre vezet, s a párra mutat.)*

BÁLINT. Mit látok?

VÁMOS. Engem soha. - Rózsi, megvetlek. *(El.)*

BÁLINT. Hát ez mi? *(Azok felugrálnak.)*

RÓZSI. Az apám! *(Futni akar.)*

ANDRIS. *(megkapja kezét)*. Sohase fuss, Rózsám; éppen jókor érkezett.

BÁLINT. Mit kerestek itt?

ANDRIS. Mit? Ugyan ne fuss hát. - Hát szeretjük egymást.

BÁLINT. Leány, micsoda dolog ez?

ANDRIS. Ugyan mondd ki; csak nem fogsz hazudni apád előtt?

BÁLINT. Igen, igen, szólj.

ANDRIS. Hisz látja kelmed, olyan, mint a pipacs.

BÁLINT. Szereted ezt?

RÓZSI. Szeretem!

BÁLINT. S ki vagy te, fiú?

ANDRIS. Látja, ha szeme van: csikósbojtár.

BÁLINT. A neved?

ANDRIS. Bandi.

BÁLINT. S apád?

ANDRIS. Apám? Nem viselem a nevét, mert csúnya, úgy hitták, hogy: Borzas Pista.

BÁLINT. S te akarod leányomat?

ANDRIS. Igen hát, ha kelmed áment mond rá.

BÁLINT. S te azt hiszed, hogy ilyen setrűcs ki, sehajtsd ki embernek szántam leányomat?

ANDRIS. Ha nincs, majd lesz.

BÁLINT. Bojtárnak?

ANDRIS. Csak nem lehet az ember mindjárt számadó! Hát ily ifjú koromban nem elég sokra vittem? - Csapjon fel nó - ízibe!

RÓZSI. Édesapám, én Andris nélkül -

BÁLINT. Hallgass! Csak az kellene még. Nekem, kinek tehenem s lovaim vannak...

ANDRIS. Hiszen ha csak ló kell!...

BÁLINT. Éppen ez az! Nem lóköetőnek neveltem leányomat.

ANDRIS. De hisz mondaná csak ezt más! - Tehát nem adja kelmed?

BÁLINT. Nem! S ha mind a két lovamat elhajtod is, mint szoktátok jó madarak!... Felgyújthatod boglyámat, ellophatod lovamat, de azért Rózsit nem kapod.

RÓZSI. Hiszen ő becsületes.

ANDRIS. Ne szólj, Rózsám, hadd fújja ki magát az öreg úr; majd felelek én.

BÁLINT. Én már feleltem; s most isten hírével...

ANDRIS. *(elébe áll)*. No, hát én meg azt mondom: sem a lovát nem lopom el, sem boglyáját nem gyújtom fel, mert bunyik nem vagyok; de azért Rózsit mégis az enyém lesz, isten engem úgy segéljen!

RÓZSI. S én a Tiszába ugrom; pedig az nincs messze.

HETEDIK JELENET

Nép, parasztifjak, leányok, előbbiek

PARASZT. Segítsenek kentek, most mindjárt vége lesz.

BÁLINT. No, mi baj?

PARASZT. Az úrfi halál fia. Csak alig ül már nyergében, s leszállni sem tud.

ANDRIS. Az úrfit? - Ne bánthaná a másét, most nem törné nyakát!

RÓZSI. Andris, az istenért, mentsd meg őt!

ANDRIS. Hm! Félted őt? Ej, ej!

RÓZSI. S te veszni hagynád?

BÁLINT. Ó halálra sérté szívemet: de ha öreg nem volnék...

ANDRIS. *(ledobja subáját)*. Igazad van, Rózsám; ez mégis szörnyű cudarság lenne tőlem! Na, isten neki fakereszt, megmentem őt! *(Kifut.)*

PARASZT. Mi amott a szegleten játszottunk a mezőn; egyszerre csak észrevesszük... de azt hittük Bence úrfi majd csak megragadja a kantárszárat.

(MIND). Megmentette.

RÓZSI. *(büszke örömmel)*. Lássá, édesapám, ő a legderekabb legény.

BÁLINT. Szép tőle.

RÓZSI. És jó szíve van. Az úrfi megsértette őt, halálosan megharagudott rá, s mégis megmenté életét. Ugye többé nem fog elválasztani egymástól?

BÁLINT. Még most azt mondom, hogy semmit sem mondok.

NYOLCADIK JELENET

Bence, (mindjárt) Andris, előbbiek

BENCE. Az istenért, kedves öcsém!

ASZTOLF. No hiszen, te is ugyan jókor jössz; miattad kitörhetett volna a nyakam.

BENCE. Az ijedtség magamonkívül ragadott.

ASZTOLF. De az ördögbe, miért is küldted el a lovászt?

BENCE. *(súgva)*. Nehogy feltűnjék ottlétünk.

ASZTOLF. Barátim, ez a kis intermezzo ne zavarja mulatságtokat; csak a karom rándult meg kissé. Mulassatok tovább is, tán magam is cicázok veletek. De hol az a derék fiú? Drótos tót, vagy csikós volt - de hol van? - Egyet rántott a kantáron...

BENCE. *(félre)*. S azzal ismét koldussá tön! *(Andris jó.)* Deiszen ez volt az. - Köszönöm, atyafi, szívemből köszönöm!

ANDRIS. Nincs mit.

ASZTOLF. Nélküled fejem sem volna. A kengyelből sehogy sem szabadíthatám meg lábamat. *(Tárcáját kiveszi.)* Egy kis borralaló! Itt van, fiam. Mit gondolsz, mennyit ér életem? Kétszáz, háromszáz pengőt? *(Nyújtja.)*

ANDRIS. Köszönöm; nem pénzért tettem.

ASZTOLF. Csak nem kívánod véretem, mint a regényekben olvassuk?

ANDRIS. Csak egyet kérek az úrfitól.

ASZTOLF. Mi az? *(Pátosszal:)* Kívánd véretem, életemet!

ANDRIS. Ne bántsá Rózsit. *(Megy.)*

BENCE. *(félre)*. Hohó, ez a Rózsi szeretője.

ASZTOLF. Hé, fiú! - legalább cseréljünk pipát.

ANDRIS. Nem cserép az úrfié. - De igazság! Egy jó tanácsot fogadjon el. Máskor, ha lóra ül, nézze meg előbb a fülét, nehogy megint tapló legyen benne.

ASZTOLF. Micsoda?

ANDRIS. Valami gazember füle körül gyújtott pipára. *(El.)*

BENCE. *(súgva)*. Ez bizonyosan a csárdás műve volt; ő simogatta meg lovainkat.

ASZTOLF. Átkozott vén orgazda! Ki hitte volna, hogy még az is félti tőlem nejét? - Ah, Rózsi is itt van!... Barátim, mulassatok; kedvelem az ily ártatlan játékot. *(Bencéhez:)* Foglald el az öreget. *(Fenn:)* Lesz jó borraivaló, s a lányoknak pántlika.

LEÁNYOK. Az úrfi igen kegyes.

(MIND). Fogjunk hozzá. *(Rendbe állanak. Bizonyos tér hídnak képzeltek, hol egy pár a híd tulsó felén áll, a többiek szemközt.)*

ANDRIS. *(ezalatt visszalopódzik Rózsihoz)*. Holnapután este a kiseréti kútnál legeltetünk, - eljössz?

RÓZSI. El.

ANDRIS. *(félre)*. Nem is jössz onnan többé haza! *(El.)*

(KARDAL:)

Akinek most kedve nincs,
Annak egy csepp esze sincs,
Lassú benne már a vér,
Egy hajítófát sem ér.
Ha felkötnék a füstre,
Vagy a pálinkaüstre,
Megérdemlené! *(A játék kezdődik.)*

LEÁNYOK.

Eresztek, jó révészek!

LEGÉNYEK.

Nem, nem eresztünk.
Mert a minap itt jártatok,
Hidunk lábát eltörtétek,
Meg sem csináltátok.

LEÁNYOK.

Arany kulccsal kocogtatjuk,
Mégis megcsináljuk.

LEGÉNYEK.

Hídnak is van vámja?

LEÁNYOK.

És miféle vámja?

LEGÉNYEK.

Egy kemence kalács és egy szép leány.

(Kettő kezét fogva, feltartja; nők éneklés közt átbújnak.)

KAR.

Bújj, bújj bokrostul,
Bokron innen által,
Vagyok bátor jó vitéz,
Megyek, hídon által.

(Rózsai legvégül van, midőn átbújnék, Asztolf megöleli, s meg akarja csókolni.)

ASZTOLF. A vám az uraságot illeti.

BENCE. Nézze csak kelmed.

BÁLINT. *(ezt látva előrohan, Rózsai kézen ragadja)*. Köszönöm úrfi.

ASZTOLF. Mit?

BÁLINT. Hogy földönfutóvá tett.

ASZTOLF. Miért?

BÁLINT. Miért? Egy hét alatt elhagyom szülőföldemet, keresek oly földesurat, ki adóba nem kívánja gyermekemet. Isten velünk! *(El Rózsival.)*

ASZTOLF. *(félre)*. Egy hét múlva mehetsz!

BENCE. *(félre)*. Ah, ez igen tompa fegyver!.. öreg, gyámoltalan; a csikós ifjú, vad és szerelmes, vele könnyebben boldogulok.

ASZTOLF. Csak tovább, fiúk!

(MIND körbe fogódznak; középen egy legény és egy leány.)

(KARDAL:)

Termett a meggyfa, hajlott az ága,
Kendermorzsa, szép menyecske,
Csókold, akit szeretsz!

(Ekkor a legény egy leányt, s a leány egy legényt választ, azt kör közepére vonja; megöleli, egypárat fordul vele s a körbe vegyül.)

Ezt ölelem, ezt csókolom!
Adjon isten lassú esőt,
Mossa össze mind a kettőt.
Szita, szita, péntek.
Szerelem csütörtök,
Dob, szerda!

(Zene alatt ki-ki párjával forog; Asztolf ölelgeti a leányokat.)

MÁSODIK SZAKASZ

A puszta fia

(Puszta; gémeskút.)

ELSŐ JELENET

RÓZSI. *(maga).*

Arra járjunk, arra,
Merre furulyáznak,
Merre a legények
Éjjel-nappal járnak.

Szabad a legénynek
Éjjel-nappal járni,
De a szegény lánynak
Házához kell várni.

Vizet meríteni,
Vagy a kúthoz járni,
Ha a szeretőjét
Meg akarja látni.

Itt volnék. Úgy dobog szívem, mintha tilosban járnék. Oh, eddig egészen más volt. Ha a kert alatt találkoztunk, félttem ugyan, hogy apám meglep, de nem volt tiltva; s most világosan megparancsolta apám uram, hogy Andrissal hagyjak fel, s én mégis itt vagyok; pedig az ötödik parancsolat azt mondja: Tiszteld apádat! - s a szófogadatlan gyermeket megveri az Isten. De most egyszer nem tudtam szót fogadni; mert hát minek kiabálja ez a pici jószág itt *(szívére mutat)*: „Menj, Andris vár! Ha nem mégy, kiugrom kebeledből s Andrishoz szárnyalok”... A váradi templomba egyszer benéztem; ott olyan szárnyas szívet láttam festve. Az én szívem is ilyen szárnyas madár, minden lépten el-el akar repülni. Csak apám ne kérdené majd: „Hol voltál?” - mert hazudni éppenséggel nem tudok, de nem is akarok, mert vétek, s a hazugot igazán megveri ám az Isten. - Tudom, mit teszek. Ha apám kérdi: „Hol voltál?” - azt felelem: „A kútnál” - s apám majd azt képzelem: a mi kutunknál voltam. De hol késik? *(A kút garadjára áll.)* Bár oly erős hangom volna, mint a bölönnek, bezzeg előkiáltanám őt!

MÁSODIK JELENET

Andris (befut más oldalról), Rózsai

ANDRIS. *(lekapja a kút garadjáról).* Vigyázz, kútba esel, s ki vált ki?

RÓZSI. Te. Ha beleesném, nem ugranál utánam?

ANDRIS. Nem.

RÓZSI. Nem? Tudnál élni nélkülem?

ANDRIS. Nem, hanem a vedert lebecsátanám; kihúználak, s kiöntenélek az ölembe! *(Öleli.)*

RÓZSI. (*kibontakozik*). Tudod, ez nem szabad.

ANDRIS. Rózsai, akarsz-e enyém lenni?

RÓZSI. Hej, lehetne bár!

ANDRIS. Csak akard.

RÓZSI. Nem értem.

ANDRIS. Maradj karámunkban.

RÓZSI. Hát apám?

ANDRIS. Apád? Nem tagadott meg tőlem? Ami nem hajlik, annak törni kell.

RÓZSI. Mentsen isten! - Te! Tán bolondgombát ettél, hogy így beszélsz?

ANDRIS. Apád leszek én, meg mindened.

RÓZSI. Hát a falu mit mondana? Gondold meg csak jól!

ANDRIS. Te vagy az én falum s egész világom.

RÓZSI. Aztán apámuram nélkül össze sem ad a tiszteletes úr!

ANDRIS. Mit nekem tiszteletes úr!

RÓZSI. De az isteni és emberi törvény?

ANDRIS. Törvény, mit szívem parancsol. S azt hiszed, elbocsátalak? Nem, ha ezer lelke volna is apádnak!

RÓZSI. Szent isten, oltalmaz! (*El akar szaladni.*)

ANDRIS. Nem bocsátlak! Rózsám, enyém vagy!

RÓZSI. Segítség! Bocsáss! Istenem! Menj, nem szeretlek.

ANDRIS. (*elbocsátja*). Nem szeretsz? - Igen, - tudom már. - Hogy is szeretnél, mikor az úrfi jár utánad.

RÓZSI. Rólam rosszat gyanítani?

ANDRIS. No, menj hát; de mi többé nem látjuk egymást e világon. Menj, isten hírével!

RÓZSI. S te lemondasz rólam? Ily könnyen? - Óh, csak most ismerlek! Ha csak ideig-óraig szerettél, isten neki! Válgjunk el! Úgy nem is szerettél igazán. Majd elmegy te is egykor a temetőbe, ott megtalálod fejfámat, s majd végig siratsz bánkódva, hogy nem hittél nekem - nekem, ki utánad búsultam ki magam a világból. - Isten áldjon! (*Indul lassan.*)

ANDRIS. (*magával küzdve*). Rózsám, lelkem égő rózsája, ne menj! Azt képzelem, a szívem is utánad szakad. Azt mondtam: nem várok? Várok utánad, míg a hó leesik; várok, míg újra kizöldül. Csak azt ne mondd többé, hogy nem szeretsz. Ha tudnád, mért nem akarlak most elbocsátani, bizony megbocsátanál! Óh, mert féltelek, mint két szemem világát!

RÓZSI. (*keblére borul*). Édes jóm, óh mi boldogtalan vagy te!

ANDRIS. Megölelsz?

RÓZSI. (*eszmélve, hátrál*). Isten veled! - Bizzál benne, csak benne! - Mi egymásé leszünk. De jobb egymást csak a templom földjén látnunk, higgy nekem, jobb! Azért ne járd utánam, hiszen anélkül is a tiéd leszek. Isten veled! (*El.*)

ANDRIS. Mintha a szívem szakadna ki... Óh, az az úrfi!... Ördög! Ha egyszer körmeim közé kaparítom!...

Magasan repül a daru, szépen szól,
Haragszik rám az én rózsám, mert nem szól.

Ne haragudj, édes rózsám, sokáig,
Tiéd leszek koporsóm bezártáig.

Kihajtottam én a ménest mezőre,
Letapostam a harmatot előtte,
De nem hallom pejgó lovam kongóját,
Az én rózsám mással éli világát.

Vettem teljes ibolyát, nem kelt ki,
Izentem a galambomnak, nem jött ki.
De juthatsz még oly keserves időre,
Kijönnél még az én izenetemre.

Barázdában szépen szól a pacsirta,
Levelem van, azt a rózsám íratta,
Könnyes szemmel azt hallgattam belőle,
Hogy a halál választhat el csak tőle.

HARMADIK JELENET

Márton, Bence, csikósok, Andris

MÁRTON. Micsoda szerencse. No, ezt nem hittem volna, hogy az úrfi az öreg Marcit így megemberelje. Isten hozta szerencsésen!

BENCE. Sohasem feledtem.

MÁRTON. Eszem a teremtését! Emlékszik még, csak akkora volt, mint az öklöm, s én a lóra tartottam... Már hogyan emlékeznék, no!... No de meg is ünnepeljük ezt a napot, vagyis éjszakát, - mert már csakugyan esteledik.

BENCE. Hát Bandi hol van?

MÁRTON. Bandi? - Igaz biz az! Hisz őt küldtem előre. - Hej, hol vagy Bandi? Nézd meg, nézd, itt gunnyaszt, ni! - Hát ördögadta, tüzet sem raktál? Mi?

BENCE. Jónapot, Bandi!

ANDRIS. *(ki búsulva félreült, ülve)*. Adjon isten.

MÁRTON. *(titkon Bencéhez)*. Legjobb bojtárom, azért nem sarkantyúzom nagyon.

FERKE. Hagyja el, gazduram, majd rakok én helyette tüzet. *(Kicsóvál, tüzet rak; mindjobban esteledik.)*

MÁRTON. Isten mentsen a szerelmes bojtártól!... Bandi, ha eszedre nem térsz, mennydörgösadta, biz elverlek.

ANDRIS. Hát verjen el, gazduram.

MÁRTON. No, már most beszélj velem, ha tudsz. *(Bencéhez:)* Kis Bálint uram Rózsijába szerelmes. Ismeri az úrfi? Hogyne ismerné! Hej, az úrfiaknál hamar szemet szúr, ami szép... hehehe!

BENCE. Gyönyörű teremtése az Istennek.

ANDRIS. *(felugrik, haraggal).* Ő nem gyönyörű teremtése az Istennek. Azt ne merje...

BENCE. Nono, hiszen...

MARCI. Bandi, megvesztél? Nem látod, az úrfi, az én komám?

BENCE. Hiszen, öcsém, tudom, hogy a tiéd.

ANDRIS. Ő csak nekem gyönyörűség, másnak ne legyen az! *(Leül, fogai közt mormogva:)* Főképp ilyen úrfiaknak éppenségesen ne legyen az.

BENCE. *(Mártonhoz).* Bízva rám, koma, majd megengesztelem én a fiút.

MÁRTON. No, fiúk, hozzá kell ám látni; olyan estebédet kell csapni, hogy a püspök is megnyalja utána a száját. - Azt a malacot kell felaprítani.

BENCE. *(hátratekintve).* Malacot? Ej, komám, sohasem hittem volna, hogy kendtek malacot is örzenek.

MÁRTON. *(orrolva).* Úgy tévedt ide az a kis süldő - nem akadt gazdája. - Sohase firtassa olyan nagyon az úrfi.

BENCE. Jó, jó. Azért ne híjjon úrfinak; hisz komák vagyunk mi.

MÁRTON. Ha úgy kérdezősködünk, üsse meg a csősz az egész komaságot.

BENCE. Ejnye, komám is olyan, mint a puskapor. Szeretnék egyet inni; nem küldene el a csárdába ezért a tallérért?

MÁRTON. Csak dugja vissza az úrfi - no, vigye a tatár! Tehát, komám! Hisz az apja is jó emberem volt. Nem haragudhatom az úrfira - akarám mondani, komámra! Hanem azt a tallért csak dugjuk vissza. Ne tegyen csúffá. Ha majd az úrfihoz megyek, akkor én sem küldök a csapszékbe borért. Itt én vagyok a gazda. Ferkó, te! *(Egyet füttyent.)* Hozd elő a kulacsokat! *(Hátramegy rendelkezni.)*

BENCE. *(félre).* Most dologhoz! A fiú forr a bosszútól Rózszi miatt; tapogassuk meg szívét. *(Andris mellé telepszik.)* Kedves öcsém!

ANDRIS. *(feláll, s odább ül félre).* Ez a pajtása; viszket a tenyerem.

BENCE. No, a kezdet nem sokat ígér; de nem menekszel. *(Hozzá megy.)* Öcsém, mit ódalogsz tőlem? Hiszen nem vagyok én az „öcsém”. Valamit akarok megsúgni; bizony nem bánod meg.

ANDRIS. Hát beszéljen.

BENCE. *(mellé ül).* Lásd, az a falu ott enyém volna, ha az öcsém nem élne.

ANDRIS. Hát agyonússem, ugye? *(Feláll.)* Hallja, minek néz az úr engem? Bunyiknak, zsványanak, vagy minek? S én azt mondom, kotródjék innen, míg lába van. Látja azt a kutat? Még ma megfürdik valaki.

NEGYEDIK JELENET

Asszonyok, leányok, Ferkó, cigányzenészek, előbbiek

FERKÓ. Gazduram, az asszonyok is eljöttek a karámból, megéreztek a pecsenyeszagot. Ezt a másodfél cigányt meg a csárdából pányváztam ide.

MÁRTON. Vigadjatok, cselédim, fiaim! De egyik a ménesnél maradjon, kutyamájus! De hiszen nem kell sokat povedálnom; az én karikásom maga törvénybíró.

BENCE. *(félre)*. Más oldalról kell a fiút megtámadnom. Gondoljuk meg jól.

(KARDAL:)

Lágy a kenyér, pirítani nem lehet,
Kicsiny a lány, férjhez adni nem lehet;
Meg kell előbb tudakolni a lánytól,
Megcsókolja-e a legényt magától?

Piros kukoricaszár,
Kapálatlan maradtál.
Hej, szőke legény, barna lány,
Csókolatlan maradtál. *(Csikóstánc.)*

MÁRTON. No, kész az estebéd. Villára, fiúk! Úrfi, akarám mondani, komám! Ide mellém a szűrömrre. Amit isten adott! Tessék hozzálátni, ha nem utálja.

BENCE. *(tervelve)*. Köszönöm, komám; nem ehetném.

MÁRTON. *(neheztelve)*. Nem? - Ejnye no! Hát a kulacsot csak meghúzza kedvemért? *(Iszik.)* Isten áldja! *(Kínálja.)*

BENCE. De mikor nem ihatnám.

MÁRTON. Ezt sem. - Ejnye no! *(Félre:)* Vége a komaságnak, megveti ezt a szegény legényt. Ferke, jössz te! *(Súgva:)* A tanyát megváltoztatjuk, ezt a plundrást itt kell felejtetni. De csak szörmentében, szolgám; a boglyasban töltjük az éjszakát. Ezt az úrfit itt hagyjuk faképnél. *(Fenn:)* Hej, Pista, lódulj ízibe! Innen is látom, Gyurka nem bír a csikókkal. Szaporán, Jancsi, menj te is! Hát ti asszonyok, nem lódtok vissza a karámba?

(Nők el, a csikósok egymás után távoznak.)

BENCE. *(ismét Bandihoz ment, ki a többiektől különvonult)*. Nagy baj, hogy beszédem végét ki nem hallgatád.

ANDRIS. Ha békét nem hagy...

BENCE. Ha tudnád, mi fog az éjjel is történni...

ANDRIS. Mit hunyorog az úr?

BENCE. Ha az öreg elalszik...

ANDRIS. Micsoda öreg?

BENCE. Ha tudnád, ki fogja az ablakot megzörgetni...

ANDRIS. Kinek az ablakát?

MÁRTON. Micsa? Nem bírsz vele? Ejnye a szél elkapja. Látom én, ha ott nem vagyok, ítéletnapig sem boldogulnak a gyámoltalanok. Úrfi, instálom, mindjárt visszajövök.

BENCE. Csak amint tetszik, komám.

MÁRTON. *(félre)*. Várhatsz borjúhúzó kis keddig. Térítsd meg, Pista! Mindjárt jövök, téns úrfi! Ejnye, bíz elzavarják még jobban. Tüstint itt termék, nagyságos uram! *(El.)*

(Ezen jelenet alatt igen távolról egy-egy furulya és kongó szava, kutyaugatás, s több, a pusztai életet jellemző hangok.)

BENCE. No, Bandi, magam is hazalátok. Jó éjszakát!

ANDRIS. *(elállja útját)*. Egy tapodtat sem, míg világosabban nem szól.

BENCE. Én? Hát mit mondék? Hát neveztem valakit?

ANDRIS. Mi rosszat tud Rózsira? Még nem ragadtam torkon... még várok!

BENCE. Szegény fiú! Hiszen dühödben sem nem látsz, sem nem hallasz. Egy hete naponként a házba járt öcsém; hát azt hiszed, bangó, mi úri fajták hiába tapodjuk a földet?

ANDRIS. Mit tud az úr?

BENCE. Hát csak azt mondom: Öcsém és Rózsi jól értik egymást.

ANDRIS. Bizonyítsa be tüstint, még ma; különben isten legyen irgalmas, kegyelmes!

BENCE. Légy ma éjjel a Rózsiék kertje alatt, s várj, míg szólítalak. Szemeiddel fogsz meggyőződni. Öcsém a Rózsi ablakán fog zörögni.

ANDRIS. Hah!

BENCE. S ha jól el leszünk rejtezve, Rózsi az ajtót meg fogja nyitni.

ANDRIS. Arra nem lesz már ideje! - Tehát a kert alatt?

BENCE. Várakozzál, míg szólítalak.

ANDRIS. Ott leszek.

BENCE. De titokban; különben ha észreveszik...

ANDRIS. Az éj sötét, éppen kedvező.

BENCE. De csak nem törzs élte ellen?

ANDRIS. Arra semmi gondja.

BENCE. De fegyvert ne hozz magaddal.

ANDRIS. Fegyvert? Fegyver leszek én magam is! *(El.)*

BENCE. *(egyedül)*. Az öreg Bálint a hátsó kamarában szokott aludni, Rózsi az utcára nyíló szobában. Mialatt Asztolf a leányhoz fog osonni, én e féltékeny bolondot szólítom elő. A többit végezzék egymás közt; én mosom kezeimet. Én nem tettem egyebet - ha rajtaveszt - mint e pusztafit figyelmeztettem, hogy kedvese erényében ne bízzék szerfölött. S ha e vad fiú le találja sújtani vágytársát - mint magam is hiszem - öröklöm Nagyormódot! *(Távolról harangoznak, különböző oldalról.)* Siessünk. Ma éjjel válik el, mire virradunk. *(El.)*

VÁLTOZÁS

(Parasztszoba Bálintnál; egy középajtóval.)

ÖTÖDIK JELENET

Bálint, Erzsók

BÁLINT. El akartam innen költözni; de isten látja lelkemet, nem hagyhatom el szülőföldemet. Azért még az utolsó eszközt is megkíséreltem. Rózsi még az éjjel falutokba megy házadhoz, éspedig titkon, hogy az úrfi nyomát veszejtse. Magam is elkísérlek.

ERZSÓK. Bízza rám; jól el fogom rejteni. De éppen itt jó.

HATODIK JELENET

Rózsi, előbbieik

ERZSÓK. Kedves Rózsikám!

RÓZSI. Nénémasszony, mi hozza ily későn?

BÁLINT. Rózsi, hallgass rám. Házamat el kell hagynod.

RÓZSI. Miért?

BÁLINT. Ángyodhoz fogunk vinni.

RÓZSI. Amint apámuram akarja.

BÁLINT. Kedves, engedelmes, jó leány! - Most már megmondom az okát is.

RÓZSI. Tudom: nem akarja, hogy Andrisé legyek.

BÁLINT. Másért, az úrfi miatt.

RÓZSI. Óh, úgy ezer örömmel! - Magam is gondoltam már ezt.

BÁLINT. Ha az uraság télére a városba megy, visszajössz, s férjhez adlak.

RÓZSI. Férjhez? - én csak egyhez mehetek.

BÁLINT. Azt is csak verd ki fejedből.

RÓZSI. De mikor nem lehet.

BÁLINT. S te engedetlen volnál?

RÓZSI. Akarnám, de nem lehet.

BÁLINT. De te nem is ismered őt jól.

RÓZSI. De hiszen apámuram igazán nem ismeri őt: hát igazság volt mindjárt elkergetni őt?

BÁLINT. Kedves gyermekem, igazad lehet. Majd meglátjuk. A jövődő Isten kezében van.

RÓZSI. Köszönöm; ezt is köszönöm! Egyelőre ennyi is elég!

BÁLINT. De az idő múlik. *(Az ablakra veti szemét.)* Mi ez? Az utcáról hallgatódzott valaki? - *(Az ablakhoz megy.)* Senkit sem látok. A táblát behúdom. Tán csak képzelődtem; hiszen most mindenütt veszedelmet látok. No mehetünk. Holmidat majd elviszem néhány nap múlva; most pedig elkísérlek. Ha jól megyünk, még hajnal előtt itthon leszek.

RÓZSI. Nénémasszony, ne féljen; jó gyermeke leszek kelmednek. Hanem ezt csak elvihetem magammal? *(Az ablak párkányáról egy kis vörös tükröt vesz el.)*

BÁLINT. Ej, ej.

RÓZSI. Hiszen, ha másnak nem lesz szabad engem látni, legalább magam fogom néha megnézni magamat. - Mégis, csakugyan az Andrisomé leszek.

Édes falum határa,
Itt hagylak nemsokára.
De itt marad a szívem,
Kedvesemnél bilincsen. *(El.)*

BÁLINT. Menjetelek előre, a gyertyát eloltom. No, Isten vezesse lépteinket. *(El mind.)*

(Szünet, melyet zene tölt be.)

HETEDIK JELENET

Bence, Asztolf

BENCE. *(Tolvajlámpával jő, melyet a konyhában nyitottak meg).* Öcsém, én szavamnak álltam. *(A lámpát leteszi. Félre:)* A véletlen is kezemre játszik.

ASZTOLF. De csak bátorságban vagyunk?

BENCE. Félsz? Úgy menj aludni.

ASZTOLF. Én félni? Attól a vén paraszttól vagy akárkitől? Nem vagyok én itt földesúr?

BENCE. Szemeiddel láttad a kerten át: az öreg ágyához ment a közeli faluba, Rózsi elkísérte a szegletig, s azonnal itt lesz; s te hidd szemeidnek, mit füleidnek nem akarsz hinni.

ASZTOLF. Sohasem felejttem.

BENCE. De csak vigyázva. *(Félre:)* Most bebocsátani a vérszomjas tigrist, ki a kert alatt ólálkodik. *(El.)*

ASZTOLF. *(maga).* Csak kitanult kópé ez a Bence. - Csak soká ne váratna ez a falusi nimfa. - Furcsa! Míg azt hívém, hódíthatlan, majd megbolondultam utána; s most, midőn már hálomba került, a diadal becse sokkal alábbszállott. De olyan bohók vagyunk mi kéjencek; azt akarnók, hogy a leány egyszerre ellent is álljon, hódoljon is. Ah, ez ő. Fogadjuk tárt karokkal, égő csókokkal. *(Elébe megy.)*

NYOLCADIK JELENET

Andris, Asztolf

ASZTOLF. Mi ez? *(Hátrál.)*

ANDRIS. Ismer az úr?

ASZTOLF. *(félre).* Ördög mennykő, a szeretője! Segíts, auctoritas! Mintha mit sem tudnék viszonyukról.

ANDRIS. Mitől szeppentünk meg? - Nos - hát ismer az úr?

ASZTOLF. Te... igen, te... vasárnap...

ANDRIS. Megmentém életét. A jutalomért jöttem.

ASZTOLF. Úgy eltévesztetted az ajtót, barátocskám; én nem itt lakom.

ANDRIS. Óh, én megkapom itt is a jutalmat.

ASZTOLF. Erszényemet akarod? Azért sohase csinálj oly nagy lármát.

ANDRIS. Nemde a várt helyett váratlan jött?

ASZTOLF. Jó, jó. Itt a pénz, aztán takarodjál.

ANDRIS. Egy tapodtat sem biz én.

ASZTOLF. De már engedj meg, el fogsz menni.

ANDRIS. Kit vár itt az úr?

ASZTOLF. Kit? Szép leányt. Mi gondod rá?

ANDRIS. Én is éppen őreá váraozom.

ASZTOLF. Már engedj meg; én vagyok ide rendelve.

ANDRIS. Tudom, óh, igen jól tudom. De már majd csak magam is itt maradok.

ASZTOLF. No, ha azt hiszed, több jogod van hozzá, én távozem.

ANDRIS. Egy tapodtat sem megy innen.

ASZTOLF. De hát vagy te menj, vagy engem bocsáss.

ANDRIS. Mind a ketten itt maradunk egy társaságban. - Emlékszik, mit mondék? Hogy ne bántsa Rózsit!

ASZTOLF. *(színellett bámulással)*. Mi a tatár! Te szereted őt? Ah, ezt nem tudtam! Ha ezt tudtam volna, nem volnék most itt.

ANDRIS. Ugye? Szörnyű cudarság annak kedvesét elcsábítani, kinek életünket köszönjük? Magára vallott az úr.

ASZTOLF. Én nem tudtam; s minthogy ellenedre van, visszavonulok. Hálátlan nem leszek.

ANDRIS. Az úr tudta, s itt Rózsira várt. - Szót se! - Üljön le! - Ha egy hanggal elárulja, hogy én is itt vagyok - számoljon istenével! - Én nem akarom az úr halálát; de itt együtt akarom vele látni; meg akarom azt a szenteskedő lányt bélyegezni. Érti most már, mit akarok?

ASZTOLF. Ejnye, semmirekellő, te mersz velem így beszélni?

ANDRIS. De még másképp is beszélünk, édes úr. Ez-e a háládatosság? Ha egy vadállattal tettem volna azt, mit veled - hálálkodva nyálná kezeimet; s te megmartad szívemet halálosan.

ASZTOLF. *(dühvel)*. Most már elég! - Félre az útból!

ANDRIS. Meg ne mozduljon, ha élete kedves. *(Elfojtott hangon:)* Lépteket hallok. Ez ő. Szót se!

ASZTOLF. Félre az útból!

ANDRIS. *(magánkívül, felragadja a fejszét)*. Meg ne mozduljon.

ASZTOLF. Gyilkos! segítség!

ANDRIS. (*magához tér*). Gyilkos?! - nem - az nem leszek. - (*Leveti a fejszét.*) Egy rossz asszonyszemélyért törjem be a más fejét, s azzal a magamét is? Olyanért, kinek teste-lelke hamis? Volt, nincs! S az a jó úr odakinn, azt hitte tán, majd kés leszek kezében. No, ne ájuljon el ijedtében, hiszen nem harapom le már az orrát. Már úgyis ellármáztuk azt a jó madarat; míg én itt leszek, nem fog bejöni. - De tudja-e, ki küldött engem ide? Kedves bátyja ura.

ASZTOLF. Mi, mi az?

ANDRIS. Szeretné az úr faluját; azért hát tessék meghalni kedviért.

ASZTOLF. Hályog esik le szemeimről.

ANDRIS. (*megragadja a hátul leselkedő Bencét, s berántja*). Mit somfordál ott az úr? Jöjjön, segítsen öccse urának.

KILENCEDIK JELENET

Bence, voltak

BENCE. Mi történt itt? Öcsém, segítségért kiáltottál.

ASZTOLF. Kissé elkéstél.

BENCE. Én?! Mit keres itt e paraszt?

ANDRIS. Mit? Amit az úr nem talált meg általam. No, most akár falják fel egymást: ha két ily ördög hajba kap, tán visszatér a becsületesség a világra. Jó éjszakát! (*El.*)

BENCE. S te hihetsz e bős bolondnak?

ASZTOLF. Igen; majd szólni fogunk a törvényszék előtt, drága rokon.

BENCE. Mi az?

ASZTOLF. Lovam elragadott, s te nem jövél segíteni; hihetőleg az ijedtség ragadt el téged is magadonkívül.

BENCE. Igen.

ASZTOLF. Majd kérdőre vonatom a csárdást is a tüzes tapló miatt.

BENCE. (*félre*). Kelepcébe kerülök.

ASZTOLF. Ez a dühös ember rám fejszét ragad; gyilkost kiáltok, te az ajtóban állsz, s vársz, míg bevonnak; hihetőleg most meg a félelem szegzett az ajtóhoz?

BENCE. Láttam, hogy ama fickó sokkal gyávább -

ASZTOLF. Mintsem agyonüssön kedvedért, s ki hozott engem ide? S ki rendelé egyszersmind azon kölyköt ide? Nem voltál ma este a csikósoknál? Majd erről is fölvilágosodunk.

BENCE. Az a fiú hazudott.

ASZTOLF. S miért nem figyelmeztetted, mielőtt bejött! És Sára asszony volt a közbenjáró? Majd ezt is kérdőre vonatjuk - csupán hogy ártatlanságod jöjjön napfényre.

BENCE. (*félre*). El vagyok veszve.

ASZTOLF. Nem, többé nem hiszek semmit! Nem, hogy a leány beleegyezett volna; te koholtál mindent, hogy törbe ejts.

BENCE. De hallgass meg -

ASZTOLF. Mentsd a törvényszék előtt magadat. *(El.)*

BENCE. Itt tenni kell gyorsan. Ha ő él, én veszek. *(A baltát felragadja, utána el a konyhába.)*

ASZTOLF. *(kívül)*. Gyilkos!

VÁLTOZÁS

(Terem, mint az első felvonásban.)

TIZEDIK JELENET

Peti, (mindjárt) Georges

PETI. Asztolf úrfi meghagyta, hogy hajnalban költsem fel, s magam is alig bírtam felkelni. Agarászat lesz... *(Ásít.)* No hát jó! A lovak s ebek rendjén vannak, most hát az úrfin a sor. *(Az első oldalajtónak megy.)*

GEORGES. *(jó)*. No, hát még most is itt vagy? Még sincs talpon Asztolf úrfi? No ezért meg-husángol Bence úr.

PETI. Bence úr nekem nem parancsol.

TIZENEGYEDIK JELENET

Bence, voltak (agarászostorral)

BENCE. No, mi ez? Asztolf még az ágyban? Ejh, te rest kölyök, nem tudtál kibújni pelyheid közül?

GEORGES. Én is mondtam neki, hogy kikap.

PETI. No megyek már. Ah! *(Ásít, nyújtózva, hirtelen rendbe szedi magát.)* Vagy úgy! *(El oldalt.)*

BENCE. Georges, hány órákor mentél aludni?

GEORGES. Tíz órákor.

BENCE. *(félre)* Tehát előbb. Még mit sem tudnak. Csak az első napon legyünk túl. Kire fognak gyanakodni? Eh, bátorság, bátorság!

TIZENKETTEDIK JELENET

Peti (visszajő), előbbieik

BENCE. No, Asztolf felkelt már?

PETI. Hiszen le sem feküdt; az ágy éppen úgy van, mint este megvetette Manci.

BENCE. Ah, az lehetetlen! Hiszen kilenckor már aludni ment, hogy korán kelhessen az agarászathoz.

PETI. Azt magam is láttam.

GEORGES. Ugyanakkor ment nagysád is aludni.

BENCE. Nem vetkőztetted le?

PETI. Azt mondá, maga is lefekszik.

BENCE. Bizonyosan megint kalandozott az éjjel. Nem láttátok, mikor ment el hazulról?

PETI. Én azt hittem, lefekszik.

GEORGES. Én sem láttam.

BENCE. Kérdezzétek a cselédeket. A lovászok tudni fogják, mert ő gyalog nem szokott kószálni. Szaporán! Míg a társaság el nem jó. *(Inasok el.)* Az éj sötét volt, a kertfalon szöktünk át. Lehetetlen, hogy látott volna valaki.

TIZENHARMADIK JELENET

Szárnyai, néhány ifjú, voltak

SZÁRNYAI. Jó reggelt, Bence öcsém! Egy kis szilvóriumot, aztán megyünk. Hát Asztolf hol van?

BENCE. Ki tudja, hol kalandozik. Le sem feküdt; mindnyájunkat rászedett.

SZÁRNYAI. És a nagyságos asszony? - megígérte, hogy utánunk kocsizik; *(félre:)* s látni fogja, mily delin ülöm meg a lovat, egyenesen, mint a nádszál!

TIZENNEGYEDIK JELENET

Peti, Georges, előbbieik

GEORGES. A lovászok mit sem tudnak róla? Gyalog kellett elmennie.

PETI. A fehércselédek sem látták este óta.

BENCE. Ez engem nyugtalanít. *(Félre:)* Szabadabban lélegzem.

SZÁRNYAI. Hej, csintalan fickó az én öcsém; mi mindketten csintalanok vagyunk - mint a nagyságos asszony mondá.

TIZENÖTÖDIK JELENET

Bálint, előbbieik

BÁLINT. *(egészen kikelve színéből)* Ah, nagyságos uraim! Hol a nagyságos asszony? Óh, istenem, istenem!

BENCE. Mi ez? Kelmed reszket? Színéből kikelt?

BÁLINT. Oh, istenem! tudom-e, mint vagyok?

BENCE. Mi történt? Leányának van baja?

BÁLINT. Csoda, hogy ide bírtak vén csontjaim! Óh, borzasztó szerencsétlenség! Nem leányom - óh nem!... az úrfi!...

BENCE. Az öcsém? Kelmed magamat is remegésbe hoz. Mi történt az öcsémmel?

BÁLINT. Irtózom kimondani. Hiszen az úrfi bátyja volt... kétségbe fog esni... s óh, a szegény nagyságos asszony!...

MIND. Mi történt vele?

BENCE. Nem hált itthon.

BÁLINT. Vérében fekszik, megöletett.

(MIND) Ah!

SZÁRNYAI. Hol?

BENCE. Asztolf?!

BÁLINT. Az én házamban.

BENCE. *(szorongva)* És ki által? - Nem tudni a gyilkost? Kire van a gyanú?

BÁLINT. Tudom én? Én már halva leltem.

BENCE. Táblabíró úr, kérem, jelentse ángyomnak.

SZÁRNYAI. Nem! E szerencsétlenség hírnöke nem akarok lenni! Örökre meggyűlölné.

BENCE. Úgy hát magam megyek.

SZÁRNYAI. De csak kímélve.

BENCE. Minden esetre. *(Félre:)* Az első hírhallástól sok függ; a gyanút tévútra kell vezetnem. *(Elmegy.)*

SZÁRNYAI. Hogyan történt? Beszéljen kend.

BÁLINT. Az éjjel nem valék otthon; házam üresen állott. Hajnalban hazajövök, s amint belépek - vérem jéggé fagyott - házamban embert látok vérében; de szinte összerogytam, midőn benne földesuramra ismerék. A feje van összezúzva.

SZÁRNYAI. S ez a kelmed házában történt? *(Félre:)* A dolog gyanús!

BÁLINT. Hiszen ez az, mi halálos rettegésbe ejtett.

SZÁRNYAI. Legalább igen igen különös!!

BÁLINT. Először is a helység házához szóltam.

TIZENHATODIK JELENET

Torkosi (fejszével), előbbiek

TORKOSI. Tekintetes táblabíró úr, jó, hogy itt van! Mit tegyünk, az ijedtség mindnyájunkat levert.

TIZENHETEDIK JELENET

Karvasiné, Bence, előbbiek

KARVASINÉ. Nem, az lehetetlen! Hol van a fiam! Ezt az ijedelmet sohasem bocsátom meg. Itt kell lennie. *(Az oldalajtóhoz siet.)* Hah, szobája üres! Szóljanak, az istenért! Miért néznek rám oly merevül? Így leveretve? Igaz? Szóljanak, a fiam?

TORKOSI. Az előszobában...

KARVASINÉ. Hozták? - Meg van sebezve? Ugye, csak sebezve van?

TORKOSI. Megöletett.

KARVASINÉ. Átkozott a nyelv, mely azt mondá nekem! - Nem, nem lehet! - Ő meg van sebesítve, de nem megölve! - Látnom kell! *(El középen.)*

BENCE. De hát éppen senkire sincs gyanú? Beszéljen, öreg; tudnia kell.

BÁLINT. Én semmit sem tudok.

KARVASINÉ. *(kívülről)* Ah, fiam, fiam!

SZÁRNYAI. Majd rájövünk. Tehát kend nem volt otthon?

BÁLINT. Nem.

SZÁRNYAI. És miért nem?

TORKOSI. Hiszen tegnap este a ház előtt láttam harangozáskor.

BÁLINT. Később hagytam el házamat.

SZÁRNYAI. És miért hagyta el kend házát?

BÁLINT. Csak nem akarnak engem vallasni?

SZÁRNYAI. Feleljen! A törvény nevében kérdem!

BÁLINT. Ha meg kell lenni. Mert a megöletett incselkedései elől el akartam rejteni leányomat.

TORKOSI. *(köpenye alól kiveszi)* Ismeri kelmed a fejszét?

BÁLINT. Ez az enyém.

TORKOSI. S ezt véresen találtuk a konyhában; s a megöletett fején baltaütés látható.

SZÁRNYAI. A kend fejszéje? - Csodálatos!!

BÁLINT. A tekintetes úr csodálkozva néz rám; csak nem gondolja talán...

SZÁRNYAI. És hogy jött az ifjú a kend házához?

BÁLINT. Nem tudom.

SZÁRNYAI. És leányát is magával vitte?

BÁLINT. Igen.

SZÁRNYAI. S azt hiszi, az ifjú hívatlanul ment volna házához?

BÁLINT. *(egy eszme villant fel agyában)* Ah, Isten, csak ezt ne! Csak ezt ne add!

SZÁRNYAI. Igen le van veretve.

BÁLINT. Óh igen, igen! Mert nem tudom, hogy leányomat becsületesnek higgyem-e továbbra is! - Én véletlenül vittem el őt hazulról... Ha ő megcsalt volna engemet... ha ő rendelte volna oda...

TIZENNYOLCADIK JELENET

Karvasiné, voltak

KARVASINÉ. Hol van a gyilkos? Látnom kell! Tudnom, mit vétett ellene fiam? Miért titkoljátok? Őt szánjátok? Nem fekszik-e vérében fiam, egyetlen gyermekem!

SZÁRNYAI. Nagyságos asszony, én alkalmasint rájöttem, ki fosztá meg fiától.

KARVASINÉ. A nevét, nevét!

SZÁRNYAI. Legalább a körülmények... ő itt jelen van.

KARVASINÉ. Itt! *(Szemeivel a jelenlevőkön végigjutván, Bálinton megakadnak, kétségbeesett örömmel:)* Ha! ő az! ő az!

(MIND). Kicsoda?

KARVASINÉ. *(Bálintra mutat)* Ez a gyilkos!

BÁLINT. Én, én gyilkos?

KARVASINÉ. Nem ő fenyegetett-e mindkettőnket?

BÁLINT. Nagysád ősz fejemre tekint, s nem fél Istentől e szót kiejteni?!

KARVASINÉ. Reszkess, gonosztevő!

BÁLINT. Nem reszketek az emberektől, midőn Istentől nincs okom félni.

HARMADIK SZAKASZ

A tyúk is kikaparja

(Csárda belseje.)

ELSŐ JELENET

ANDRIS. (egyedül).

Végigmentem az ormódi temetőn,
Elvesztettem török bársony keszkenőm;
Török bársony keszkenőmet nem bánom,
De a régi szeretőmet, bizony isten sajnálom!
Bolondság volt gyöngé nádban megbízni;
Hajladozik, ha a szellő megéri;
Én is bíztam egy nádszálban, elhajlott,
S az engemet a halálnak keblére leszakajtott.

Korcsmáros, egy pár icce bort! (*Kalapját szemére rántja.*) Amilyen kedvem van, nem tanácslom, hogy soká várasson magára. Szeretnék veszekedni. Hogy az ördög nem is hoz ide valakit!

MÁSODIK JELENET

Korcsmáros (bort hoz), Andris

KORCSMÁROS. No, no, Bandi, nemcsak magad vagy a háznál.

ANDRIS. Tegye oda... aztán fogja be a száját. Még hat iccét ide sorba!

KORCSMÁROS. (*félre*) Sohasem láttam ily kifordított pofával.

ANDRIS. Nincs cigány? Ha van, küldje; ha nincs, hagyja kinn.

KORCSMÁROS. Zsigáké vannak itt, de a leveles színben muzsikálnak a többieknek.

ANDRIS. Be kell küldeni! Mulatni akarok.

KORCSMÁROS. De...

ANDRIS. De ne várja, hogy utánuk fáradjak, mert nincs annyi üvege, amennyit ma össze ne bírnék törni.

KORCSMÁROS. (*félre*) Ejnye, sohasem volt ily garázda. (*El.*)

ANDRIS. (*iszik*). Ma leiszom magamat; ezentúl mindennap leiszom magamat. Hadd rongyosodjam! Úgyis vége a világnak. Hej, Rózsi, Rózsi! - Olyan szép volt, olyan kedves volt, olyan szelíd volt. Eh, ígyunk. De vigyázzon magára az úrfi; nem szeretnék vele még egyszer találkozni... csak az Isten őrzötte... De iszen csak ne szeppent volna úgy meg; csak egy goromba szót mondott volna - akkor... Óh, ha elgondolom még most is, mint várta ott... Rózsi, Rózsi! (*Asztalára üt öklével és fájlatja.*) Jaj, azt hittem, az ő koponyája. Nem is kell már nekem semmi. Hej, nem is öröm én többé a ménest; magamnak is viselje gondomat az Isten; mert ha

nekibúsulom magamat... ha én nekibúsulom magamat: vagy kiszáradok, mint az ördög szekere, melyet mindenfelé hajt a szél; vagy enyém lesz Pesttől Hortobágyig minden. Betyár leszek. *(Iszik.)*

Beh szépen szól a klarinét,
Beh szép asszony a csaplárné,
Megöl az ő nézésével,
Kicsala, becsala beszédével.

Zöld asztalon ég a gyertya,
Az én rózsám koppantgatja,
Hol eloltja, hol meggyújtja,
Csak a szívem szomorítja.

HARMADIK JELENET

Három asszony, Andris

ELSŐ ASSZONY. A férjem a faluba ment.

MÁSODIK ASSZONY. Az enyém a malomba.

HARMADIK ASSZONY. Hála isten, nekem nincs már férjem.

ELSŐ ASSZONY. Tudja, komámasszony, ökelmék rossz néven veszik, ha az ember egy-két garajcárt beiszik: maguk pedig reggelig is eldözsölnek.

HARMADIK ASSZONY. Pedig csak kell egy kis gyomorerősítő.

ANDRIS. *(asztalra dőlve, öklein)* Hej Rózsi, Rózsi, ha még egyszer újra születhetnél.

MÁSODIK ASSZONY. Tessék, komámasszony.

ELSŐ ASSZONY. Bizony megárt, bizony megárt.

HARMADIK ASSZONY. Ej, tudja komámasszony, mit mond a nóta:

Ördög bújjék komámasszony
Ködmönébe,
Kilenc icce pálinka fér
A zsebébe,
Tizediket úgy viszi,
Attól fájul a feji,
Komámasszony!

HÁRMAN.

Meg ne mondja, komámasszony,
Az uramnak,
Hogy eladtam a zabomat
A zsidónak;
Ha kérdi, azt mondja kend,
Egy szemet sem látott kend,
Komámasszony!

ANDRIS. Az ember nem is búsulhat kedvére. *(Fölkel, menni készül.)* Hej, csak asszonyok ne volnának, hogy repíteném ki őket egymás után! *(Megy.)*

ELSŐ ASSZONY. Igaz, tudja, mi történt Nagyormódon Kis Bálinttal, meg leányával?

MÁSODIK ASSZONY. Rózsival?

ELSŐ ASSZONY. Majd el is felejttem elbeszélni! De ez a gyomorerősítő mindent kiver az ember fejéből.

ANDRIS. *(megállott)* Már ezek is tudják.

MÁSODIK ASSZONY. Ugyan mondja hát komámasszony; bizony megöl a kíváncsiság.

ELSŐ ASSZONY. Hát a földesasszony fia az éjjeli Rózsikánál volt. Ugye, mindig mondtam, komámasszony? Emlékezzék csak vissza? Ugye mondtam: addig jár a vízre korsó, míg eltörik, s hogy ez a leány is beköti fejét, anélkül, hogy lakodalmat ülne. Meg is történt. De az apja ott kapta az úrfit, s képzeljék: agyonütötte.

ANDRIS. Igaz-e, amit... *(Asszonyok felugrálnak.)*

ELSŐ, MÁSODIK ASSZONY. Jaj, a férjem!

HARMADIK ASSZONY. Ne féljenek, komámasszony, nem a férjeik.

ELSŐ ASSZONY. Hát mit ijesztgeti az embert, ni?

ANDRIS. Igaz-e, amit mondott kelmed?

ELSŐ ASSZONY. Igaz hát, minden kisült, már vasra is verték az öreget. Jerünk innen, komámasszony. Ni, hogy ijesztgeti az embert. *(A nők el.)*

ANDRIS. Tudtam, hogy ez lesz belőle, ha az öreg ott kapja.

NEGYEDIK JELENET

Márton, Andris

MÁRTON. Tudtam! Mióta szerelmes ez a fiú, egy fadorombot sem ér. Hát mit csinálunk itt, úrfi?

ANDRIS. Látja, ha van szeme.

MÁRTON. Ejnye, hát így kell felelgetni nekem, he?

ANDRIS. Bánom is én.

MÁRTON. S nem félsz, hogy kiteszem a szűrödet?

ANDRIS. No, no, lassabban! Nekem többé ne parancsoljon sem a császár - még a szolgabíró sem.

MÁRTON. Fiú, bolondgombát ettél, vagy mi? Nem vagyok én gazdád, he?

ANDRIS. Nekem többé nem gazduram.

MÁRTON. *(félre)* Mi lelte ezt a fiút?

ANDRIS. *(az asztalhoz ül, egy kissé már ittas)*. Igyék kend is.

MÁRTON. De nem oda Buda! Nem telt még ki a kommenció; öcsém, mars a méneshez!

ANDRIS. Nem én!

MÁRTON. Micsa? Hadd halljam csak még egyszer azt a szép szót!

ANDRIS. Mondtam.

MÁRTON. De elmegy kend, fogadjunk.

ANDRIS. Egy tapodtat sem én.

MÁRTON. *(félre)* Ejnye! Ezzel így nem boldogulok! *(Parancsolólag:)* Egy, kettő! Forgósadta, méneshez kell menni, ízibe!

ANDRIS. *(szinte úgy)* Nem megyek én, ha összeaprítanak sem.

MÁRTON. Szeretlek, édes Bandi fiam; de ne feleselj, mert úgy közéd vágok, hogy megemlegeted a magyarok istenét. Majd megtanítom én kendet kesztyűbe dudálni. Alló a méneshez!

ANDRIS. Hátha összeaprít kend!

MÁRTON. *(nekikészül)* Úgy eltángállak, mint a két fenekű dobot.

ANDRIS. Üssön meg, gazduram.

MÁRTON. *(haragját előlve egy icce bort kiiszik)* Korcsmáros! Két iccét, abból a négy garasosból! Kutya meg az anyja, ne szeretnék csak úgy, Bandi! *(Magában mormol.)*

ÖTÖDIK JELENET

Két cigányzenész, előbbiek

ANDRIS. Ide, ide ti, Fáraó vakarcsai! Most húzd rá!

ELSŐ ZENÉSZ. De melyiket?

ANDRIS. Melyiket? Azt, amelyen a zsidók Mezsopotámban mentek.

ELSŐ ZENÉSZ. Ah, tudom már.

MÁRTON. Hogy tudnád, piszkos, mikor maga sem tudja.

ELSŐ ZENÉSZ. De tudok ám én egy szépet.

(Elkezdi: „Tisza partján van egy hajó kikötve.”)

ANDRIS. *(ezalatt)*. Ezt, ezt! Ettől felolvad a szív! *(Sírva énekel.)*

Tisza partján van egy hajó kikötve,
Benne fekszik az én rózsám megölve;
Jertek, lányok, öltöztessük bíborba, bársonyba,
Temessük el egy nefelejtsbokorba...

Ne húzd, mert mindjárt megreped a szívem! Óh, Rózsi, Rózsi!

MÁRTON. *(könnyeit törli.)* Ah, tudom már, mi esett szívére a fiúnak. *(Cigányokhoz:)* Kotródjatok! No, édes szolgám, nem kell búsulni, kiszabadítja még az Isten az öreget, s én nem is hihetem felőle. No, Bandi! Legyen eszed, no! Bandi! Legyen eszed, no! Szégyelld magad, pityeregni, mint gyermek szokta. No, Bandi, te, ne bolondozz, no!

ANDRIS. Nem is az fáj nekem gazduram, nem az! - óh, óh!

MÁRTON. Hát mi?

ANDRIS. Ó, nincs nekem semmi bajom, mégis mindenem fáj! A lelkem fáj nekem!

MÁRTON. *(félre)* Hátha? - Bizony nem alszik az ördög. - Tegnap Bence úr nálunk volt a pusztán, s valamit sugdostak; hátha szerelemfélétségből ez a bolond fiú kómmintotta meg az úrfit? - Hohó, itt segíteni kell! - No, édes szolgám, most kettecskén vagyunk. Ki vele, ami szívedet nyomja! Tudod, úgy kedvellek, mintha saját véred volnék.

ANDRIS. Nem lehet, gazduram, nem lehet!

MÁRTON. Néma gyerekeknek anya sem tud szolgálni. Igyál egyet nó! - Hát min kaptak rajta?

ANDRIS. Nem engem... én kaptam.

MÁRTON. Ne izélj! - igyál hát, mert megharagszom.

ANDRIS. Dehogyan iszom.

MÁRTON. Megtudtad ugye, hogy az úrfi kedvesednél kóricál éjente? No, ha baj van fiam, el kell pusztulnod e vidékről. Széles a világ; minden bokor szállást ad; majd elsegítlek valami jó helyre.

ANDRIS. Segítsen a másvilágra.

MÁRTON. No, az igazán a legjobb hely lenne. De az ember meghal, anélkül, hogy sírt ásnának számára. Néha a vármegye is temet. Ne félj semmit; én sem nem látok, sem nem hallok. Elég azt tudnom, hogy bajba keveredtél. Akarsz szökni?

ANDRIS. Szökni? Miért? Követ engem a bánat mindenütt, mint az árnyékom.

MÁRTON. Igen, de a vármegye is követni talál, s árnyékká tesz. - Fiú, én mindent sejtek... az éjjel nem voltál a ménesnél, s az éjjel az úrfit leütötték. Szólj, te tetted azt? No csak ki vele!

ANDRIS. Én? Nem én.

MÁRTON. Nem? Hát min búsulsz?

ANDRIS. Mert Rózsi megcsalt.

MÁRTON. Csak azért?

ANDRIS. Hát kell több?

MÁRTON. *(örömeiben megcsókolja)* Sebaj, szolgám! Ördögadta, hogy megijeszt!

ANDRIS. Én?

MÁRTON. De hát hol voltál az éjjel?

ANDRIS. Ott.

MÁRTON. *(ijedve)* Bálint házánál? - Hát e már mi megint?

ANDRIS. Igen.

MÁRTON. Hát miért mentél oda?

ANDRIS. Mert Bence úrfi odacsalogatott.

MÁRTON. Tehát Bence úrfi vitte véghez?

ANDRIS. Nem tudom én.

MÁRTON. Tán felfogadtad, hogy el nem árulod?

ANDRIS. Nem én.

MÁRTON. Hát hogy történt?

ANDRIS. Mit tudom én! Nem tudok én már semmit, nem akarok én tudni semmit!

MÁRTON. Ejnye, ejnye, ne légy gyermek! Hát mikor eljöttél?

ANDRIS. Bence úrfi ottmaradt.

MÁRTON. A földesúrfival?

ANDRIS. Igen!

MÁRTON. *(félre)* Ah, így vagyunk? Szűrt, kalapot! Gyere! *(Kalapját fejébe nyomja.)*

ANDRIS. Nem megyek én.

MÁRTON. De már most jönnöd kell, azt mondtam; egy becsületes embert kell megmentenünk.

ANDRIS. De hát hova?

MÁRTON. Arra semmi gondod. Csak ízibe! Nagy baj van itt, de belevágom a fejszémet! De te - igazán nem te tetted el láb alól az úrfit? - Igyál egyet no! Ha úgy van, úgy maradjunk; úgy hordjon el a fergeteg, míg nem késő.

ANDRIS. Én nem tettem semmit.

MÁRTON. Mutasd meg hát azzal, hogy velem mersz jőni.

ANDRIS. El merek menni.

MÁRTON. Hát menjünk. *(Félre:)* Vagy az öreg, vagy Bence a gyilkos, annyi eddig szent igaz. Lássuk hát, az öreg-e? Ha nem ő... s én majd szívére tapintok... akkor csak egyenesen neki-megyek annak a kicsapott komának, s úgy meggyomrozom, hogy maga-magát akasztja fel. - Jer, szolgám! Ugyan te szerencsétlen, hogy is lehetsz oly számár, s ezt sem látod át? *(Elmennek.)*

VÁLTOZÁS

(Helységhez udvara)

HATODIK JELENET

(A folyosón) Erzsók, Rózsi, Szárnyai, Torkosi, Bence

SZÁRNYAI. Legyen nyugodt, öcsémuram, meg lesz bosszulva kedves öccse. Óh, az én sólyomtekintetemet mi sem kerüli el. Azonnal elküldék a főbíró után; itt van, s már kezdi a vallatást. In criminalibus a gyors eljárás a fődolog.

BENCE. De én fel nem foghatom az egészet.

SZÁRNYAI. Egy kis kombináció, öcsémuram. Természetesen eleinte tagadni fogja, szokás szerint; de egy kis szelíd tortúra majd megoldja nyelvét. Aztán keresztkasul kérdezzük, zavarba hozzuk; egyik szavával leöljük a másikat; no aztán formalitásból egy kis tanúvallatás, konfrontáció, és függni fog, amice! Csak rám kell bízni.

BENCE. Tökéletesen meggyőzött, táblabíró úr; csak e nyomon kell haladni.

SZÁRNYAI. Ezt a főbíró, ki vallatni fogja, vezetni kell. - Tudja, köztünk maradjon, kissé ügyetlen, és *(fejére mutat)* feje lágyára esett. De ott leszek én, informálok, kapacitálok, s a rab konvinkáltatni fog. *(Be a házba.)*

BENCE. *(maga)* A gyanú jó irányt vett, az első pillanatra mentve vagyok. - De a csikós! Ez azon kő, melyen vagy átbukom, vagy el kell láb alól tennem. Vagy megvesztegetem ígérettel, pénzzel; vagy megijesztem, bűntársammá vallva; vagy - ha ez sem segít - golyót bocsátok agyába. Hozzá! Felkeresem; szólanom kell veled, mielőtt másokkal szólaná... Itt is szeretnék maradni... de ott nagyobb a veszedelem... *(El.)*

HETEDIK JELENET

Szárnyai (jő, magában)

SZÁRNYAI. No, hiszen várj! Engem kiküldeni! Engem kiküldeni! Az öreg tagad mindent - s engem kiküldeni!

NYOLCADIK JELENET

Torkosi (a konyhaajtón), hajdú, Bálint, három vasvillás ember, előbbiek

HAJDÚ. *(vasvillásokhoz)* Őrizni kell. *(Bálint velük előre jő.)* A leány menjen be. *(Rózsival bemegy.)*

SZÁRNYAI. *(Torkosihoz)* De sohasem is láttam ily gyönge embert, mint ez a főbíró; megelégszik azzal szonika, ha a rab nemet mond. Ki hallott valaha bot nélkül vallatni?

TORKOSI. Egészen másképp volt a tekintetes úr főbíró korában.

SZÁRNYAI. Képzeld, amice, még az investigáción sem enged jelen lennem! Kihallgatott mint tanút; azután távozásra kért.

ELSŐ VASVILLÁS. *(közelebb lép, súgva)* Ne féljen, Bálint gazda, én szánom kendet, s az első csárdánál megállunk; ezt a két pimaszt megitatom; azalatt használja kend majd lába szarait.

BÁLINT. Én nem vagyok bűnös, nincs okom szökni.

ELSŐ VASVILLÁS. Engem aztán...

SZÁRNYAI. *(a folyosóról)* Heh! Micsoda terecselés az ott?

ELSŐ VASVILLÁS. Csak egy pipadohányt kértem, tekintetes uram.

SZÁRNYAI. Fogd be a szádat, pimasz!

ELSŐ VASVILLÁS. *(félre)* Hm! Most is úgy beszél, mintha le sem csapta volna a szolgabíró-ságból a császár.

KILENCEDIK JELENET

Előbbiek, Rózsi, hajdú (visszajönek)

SZÁRNYAI. *(a hajdúhoz)* No, vallott?

HAJDÚ. Ez semmit sem tud. Kis Ferencné lépjen be.

ERZSÓK. *(bemegy)*

SZÁRNYAI. De csak besétál a hűvösre?

HAJDÚ. Nem; a tekintetes úr azt mondá: elmehet. *(El.)*

SZÁRNYAI. Meglássá, amice, végre még átcsúsztatja csupa filantrópiából. De már ez ellen excipiálok! *(Bemegy.)*

TORKOSI. Ebből lesz spectaculum! *(Bemegy.)*

RÓZSI. *(előre jó, atyját látva, keblére siet)* Atyám! Szegény jó atyám!

BÁLINT. *(magától távolítva)* S te ártatlannak hiszel engem?

RÓZSI. Halálos vétkem az volna, ha mást hinnék.

BÁLINT. Nézz szemeim közé. Mersz-e szemem közé nézni?

RÓZSI. Miért, édesatyám?

BÁLINT. Te rám mersz nézni?

RÓZSI. Hiszen édesapám nem bűnös.

BÁLINT. Mondhatom én is rólad azt?

RÓZSI. Rólam? Nem értem édesapámat.

BÁLINT. Hogyan jutott az ifjú házamba?

RÓZSI. Hiszen, ha azt tudnók, nem volna kelmed rab.

BÁLINT. Te semmit sem tudtál arról előre?

RÓZSI. E kérdést intézte hozzám a tekintetes főbíró úr is.

BÁLINT. S te mit válaszoltál?

RÓZSI. Hogy én az úrfinak soha sem adtam egy jó szót is.

BÁLINT. S tudod-e, hogy ezt esküvés alatt kell vallanod?

RÓZSI. Megesküdtem.

BÁLINT. *(öleli)* Nem, nem, te nem lehetsz bűnös; te mindig félted az Istent, és sohasem vetted nevét hiába: én hiszek neked, és szívem könnyebbül.

TIZEDIK JELENET

Márton, Andris, előbbiek

RÓZSI. Atyám, nézd, ő is eljött vigasztalni. - Szabad-e megszólítanom?

BÁLINT. Tedd azt, gyermekem.

RÓZSI. *(Andrishoz megy)* Köszönöm, hogy eljöttél vigasztalásunkra. De miért fordulsz el tőlem? Bűnösnek hiszel engem?

ANDRIS. *(gúnyosan)* Téged? - ah, dehogy!

RÓZSI. Lásd, mily nagy bajba keveredtünk? Óh, mennyit sírtam már!

Sír az egyik szemem,
A másik könnyezik;
Sírjon mind a kettő,
Mint a záporosó.

ELSŐ VASVILLÁS. Csitt, a téns urak jönnek.

MÁRTON *(félre)* Biz isten, azt sem hiszem, hogy a leány bűnös volna! Ezt is kisütjük - csak vigyázva! - Lassan menj, tovább érsz.

TIZENEGYEDIK JELENET

Főbíró, esküdt, Szárnyai, Torkosi, Erzsók, előbbiek

SZÁRNYAI. Tehát megmarad amellett, spectabilis?

FŐBÍRÓ. Tudom kötelességemet.

SZÁRNYAI. A leányt szabadon bocsátja?

FŐBÍRÓ. Ellene semmi alapos gyanú a gyilkolásban.

SZÁRNYAI. De hogy ment oda az ifjú nélküle?

FŐBÍRÓ. Mint azelőtt egész héten, jó remény fejében. Szóval, én nem tartozom a téns úrnak számolni, s minden beleavatkozást komolyan kikérek.

SZÁRNYAI. Rogo, legalább loquatur latine.

FŐBÍRÓ. Tehát humillimus servus. - Most intézkednem kell.

SZÁRNYAI. *(méreggel)* Humillimus! *(Félre:)* Várj, lesz még restauráció! *(El.)*

FŐBÍRÓ. *(félre)* Többet hiszek én emberismeretemenek, mint fogásaidnak. *(Bálinthoz:)* Sajnállak, öreg, de a szín egészen ellened van, s kénytelen vagyok bekísértetni, jegyző, tegyen rendelést a rab bevitetése iránt. *(Menni akar.)*

BÁLINT. Tekintetes uram!

FŐBÍRÓ. Van még mondandód?

BÁLINT. Engedje meg, hogy leányom iránt rendelkezhessem.

FŐBÍRÓ. Azt teheted, nem ellenzem. *(Elindul.)*

MÁRTON. Alázatosan kérem én is egy szóra.

FŐBÍRÓ. Mit akarsz? *(Lassan beszélnek.)*

BÁLINT. Jer közelebb, gyermekem! Jer te is, ifjú!... Ne vonakodjál; e kéz tiszta, bátran megfoghatod. Leányom sem csalt meg; ő arra megesküdt.

ANDRIS. Megesküdt? Igazán?

BÁLINT. Nagy büszkeségemben elutasítottalak. Bocsáss meg... akkor még nem látogatott meg az Isten. Csak most tapasztalom, hogy minden veszendő és bizonytalan.

FŐBÍRÓ. *(Mártonhoz)* Tanúul mind ott leszünk.

MÁRTON. Köszönöm alássan. Csak folytassa kelmed, Bálint gazda.

BÁLINT. Tehát nekem válnom kell tőletek, s leányom oltalom nélkül marad. Én tehát azt gondolom, ha szeretitek egymást, boldoguljatok, s te, fiam, mint férje légy ezentúl oltalmazója.

ANDRIS. (*félre*) Nem, tovább ki nem állom, csúffá teszem!

RÓZSI. Kedves atyám, hogyan mehessek férjhez, míg kelmed tömlőcben szenved?

BÁLINT. Éppen azért; én nem mai gyermek vagyok; ahova én megyek, nem egy van ott, ki esztendőök óta vár az ítéletre, s mindhiába; ez történhetik velem is: azért, ha nyugodalmam szereted, ne ellenkezzél.

RÓZSI. Mint édesapám akarja.

BÁLINT. Úgy, úgy édes jó gyermekem!

ANDRIS. Hm!... Te bátorkodol szemeidet hozzám fölemelni?

RÓZSI. Én?

BÁLINT. Mi ez?

ANDRIS. Nekem mered nyújtani kezedet - gyalázatos?

RÓZSI, BÁLINT. Mi ez?

ANDRIS. Ki volt az éjjel nálad? Nem ott öletett meg? S te velem akarod takargatni a szégyent és gyalázatot?

RÓZSI. Elég, elég! Te nem hiszel esküvésemnek!

ANDRIS. Úgy? Hát még talán te orrolsz, te duzzogsz? Nem magad rendelted őt oda tegnap is? Mered tagadni?

RÓZSI. Én? Bizonyítsd be.

ANDRIS. Nekem ő maga is mondotta.

RÓZSI. Ő maga?

ANDRIS. S Bence úrfi is bizonyítja... Még tagadni meri!

BÁLINT. El, el szememből, gyalázatos leány! Ő rendelte oda - ő? - Távozzál, s ne várd, hogy megátkozzalak!

MÁRTON. (*befogja száját*) Hohoho! Lassabban, öreg, bizony meghallja az Isten.

RÓZSI. Hol és mikor mondotta ezt az úrfi neked? Csak ki vele, mit tudsz?

ANDRIS. Hol? Tegnap, ott-ott nálad. Szemeimmel láttam őt, s füleimmel hallottam.

RÓZSI. Én nem rendeltem oda senkit. Bence úrfi hazudott. Jer, meri-e ezt szemembe mondani?

BÁLINT. Mi az? Te ott voltál? Úgy te ölted őt meg; mert én ártatlan vagyok.

MÁRTON. Csitt! - szót se többé! - Csak ezt akartam tudni, galambom. Ennyi elég. Most már minden oldalról tisztában vagyok. Te is ártatlan vagy, Rózsi; apád is ártatlan, mindnyájan ártatlanok vagytok; s most fogjátok be a szátokat. Majd kikerítem én már most az igazi gazembert. Csak igaz marad mindig: a gyilkosságot a tyúk is kikaparja. Bandi, most szó nélkül jöjj velem, s ti egy szót se, de egy kukkot se merjetez szólni, különben mindennek vége; akkor aztán a vármegye sem boldogul vele.

BÁLINT. De hát ki az?

MÁRTON. Csitt! (*Vasvillás emberekhez:*) Heh, atyafiak! A tekintetes főszolgabíró úr nevében parancsolom: e leányhoz s apjához egy lelket se bocsássatok, míg a tekintetes esküdt úr utánuk nem jó... Értettük?

ELSŐ VASVILLÁS. Ejnye, Márton gazda, van ám kendnek esze!

MÁRTON. Meghiszem azt, öcsém! Szeretnék is annak a prókátornak szemébe nézni, aki rajtam kifog, - Bandi jösszte! (*Bandival el, a többiek hátravonulnak.*)

VÁLTOZÁS

(*Szoba a kastélyban.*)

TIZENKETTEDIK JELENET

Bence, Georges (mindjárt), Labdacsné

BENCE. (*félre*) Sehol sem találok. A pusztán nincs. Halálos rettegésben vagyok.

GEORGES. Mit méltóztatik estelizni?

BENCE. Semmit. - Senkit sem akarok látni. (*Félre:*) Megfontolok mindent, azután tette! Még az éjjel biztosítom magamat. (*El oldalt.*)

LABDACSNÉ. (*jő*) No, monsieur Georges, mit esteliz a nagys' úr?

GEORGES. Semmit. De értsen meg jól, Frau von Labdacs. Most már Bence úrfi itt az úr. A nagyságos asszonnyal megegyez majd, s önagysága elutaz, s nem is tér vissza Bécsből soha. Az úr engem kegyelmesen komornyikká méltóztatik kinevezni, s én gazdasszonyul Frau von Labdacst ajánlom majd. De értsük meg egymást. Egyik kéz a másikat mossa. Uram megszokta már gond nélkül élni, azaz: ő semmivel sem gondol; én tehát mint hú komornyik az ezüst-neműre és garderobra vetem szemeimet. Frau von Labdacs...?

LABDACSNÉ. Én pedig mint jó gazdaasszony, az éléskamrára és ágyneműre, monsieur Georges.

GEORGES. Egyikünk se vágjon a másik fakkjába. A mondott két pozíció az enyém.

LABDACSNÉ. A másik kettő pedig az enyém.

GEORGES. Mi értjük egymást. (*Kezet fognak.*)

TIZENHARMADIK JELENET

Márton, Andris, előbbiek

MÁRTON. Hol az úr?

GEORGES. Mit akar itt?

MÁRTON. Beszédem van vele.

GEORGES. Senkit sem akar látni.

MÁRTON. Csak azt kell mondani, Bandi van itt.

GEORGES. Nem bocsát senkit maga elé.

MÁRTON. Azt kell mondani: Marci bácsi akarja, hogy bebocsásson.

GEORGES. De én nem akarom.

MÁRTON. Féltre az útból, libéria! Te kenyérvesztegető!

GEORGES. No, no!

MÁRTON. Vagy az ablakon repülsz ki.

GEORGES. Majd bejelentem hát... de előre mondhatom...

MÁRTON. Mégsem lódulsz?

GEORGES. Megyek már. De hát kihez van szerencsém? Becses nevét?

MÁRTON. Csak azt kell mondani: Bandi van itt.

GEORGES. De eadem? Charactere?

MÁRTON. Mi az?

GEORGES. Rangja?

MÁRTON. Nincs.

GEORGES. Professziója?

MÁRTON. Nem professzor ő!

GEORGES. De csak kell valaminek lennie?

MÁRTON. Csak azt kell mondani: Bandi van itt, a csikós, s most íziben!

GEORGES. Értem - Herr von csikós! (*Beugrik.*)

LABDACSNÉ. Hm! - Kurióz! Hallja, dámák előtt levesszük a kalapunkat.

MÁRTON. Hát maga dáma? - Nem szégyelli magát? - más becsületes asszony eltagadná! - Vén szatyor!

LABDACSNÉ. Vén szatyor?! - Ha Georges hallaná! Ezért satisfactiót kell kapnom!

TIZENNEGYEDIK JELENET

Bence, Georges, előbbiek

LABDACSNÉ. Nagyságos úr, ez ember itt a szép nem iránti minden delikateszről, minden etiketről -

BENCE. Távozzatok.

LABDACSNÉ. De ő engem vén szatyornak...

MÁRTON. Nem hallá? Lóduljanak!

BENCE. Távozzatok.

MÁRTON. Vagy lábot adjak?

GEORGES. (*súgva*) Menjünk; ez emberektől urunk is fél.

LABDACSNÉ. Tán haramják?

GEORGES. Csitt! (*Elmennek.*)

BENCE. Mit akartok itt?

MÁRTON. Nem sejti, komám?

BENCE. Zárd be az ajtót.

MÁRTON. Az előszobáét is, Bandi (*súgva*) hadd nyitva, hogy bejöhessenek.

ANDRIS. (*felnyitja az ajtót, ott Georges és Labdacsné hallgatództak; egyik orrához, másik homlokához kap.*)

BENCE. (*ezalatt föltre*) Lélekjelenlét, csak most ne hagyj el!

MÁRTON. Mit hallgatództok itt, semmirekellők! Sipirc udvarra! Lök ki, Bandi! (*Bandi el, mindjárt visszatér, s a belső ajtót bezárja.*) Kedves komám, az egész dolog csekélység; de ezen fiúra nézve igen fontos. No jöszte, ne félj, mindjárt tisztára mossuk Rózsida; olyan ártatlan lesz, mint a ma született gyermek.

BENCE. Nem értem, mit akarhat kegyelmed.

MÁRTON. Hát lássa, édes komám, ez az én legjobb bojtárom; de hiszen ezt tegnap este is mondtam a pusztán, midőn harangozáskor meglátogatott.

BENCE. Lassabban, lassabban!

MÁRTON. Eh, hiszen két ajtót zártunk be. - De hát mi is van abban, ha a koma kijő a pusztára, s ott Bandival egyet-mást suttog? - Hanem azt erősen aperendálom ám, komám, hogy boromból nem ivott.

BENCE. Csak a dologra!

MÁRTON. Hát, ha ezt a fiút elvesztem, akkor szemem fénye vész el. Tudja, édes koma, én botos is vagyok, lóval kupeckedem, s ez a legjobb liferánsom; akármilyen sötét éjszaka megjön ő Szegedről, pedig a Tisza is útba esik. Hiszen érti már, édes komám? Az ilyen tapasztalt úriember, ismeri a világ sorát; s a cigány is azt mondja: hogy élünk, ha nem cserélünk?

BENCE. De hát mért vesztené el?

MÁRTON. Hm! Lássa, furcsa indebindéje van a dolognak. Ez a fiú fülig úszik a szerelemben; - no de mennyit sírt, mennyit sírt már! Szereti Rózsit, s most hűségtelennek tartja. Már fel is akarta magát érte hajnalkor akasztani.

ANDRIS. (*megrántja, súgva*) Én? De hiszen ez...

MÁRTON. No, no hiszen a komám nem árul el, ne félj! Hát csak arra kérném komámat: győzné meg ezt a kölyköt arról, hogy Rózsija ártatlan.

BENCE. Én? Mi közöm Rózsijához?

MÁRTON. No, mert komám mondá neki, hogy a megölt úrfit Rózsi rendelte oda, a múlt éjjel.

BENCE. Én - én?

MÁRTON. No, igen.

BENCE. Az nem igaz.

ANDRIS. Mit, hazudok én?... Ejnye!

MÁRTON. Csak csöndesebben! Ne csörtess! - Fontolgassa meg a dolgot, édes komám; különben majd más úton leszek kénytelen a fiút meggyőzni Rózsi ártatlanságáról; mert meg kell nyugtatnom, akármibe kerüljön.

BENCE. Másképp?! - hogyan?

MÁRTON. Hogyan? Hát csak kimondjam? Hát igazán kimondjam? Gondolja meg jól, koma, no! Adjon isten! Jerünk, Bandi!

BENCE. *(szorongva)* Megálljon hát! Szeretném tudni...

MÁRTON. No, jó. - Hát először is tudom, hogy a koma vezette Ázfolt úrfi a Bálint házához - mert láttam. Másodszor tudom, hogy azután megnyitá a kert hátulsó ajtaját, és bebocsátotta ezt a fiút, mert ezt is láttam. Harmadszor tudom, mert láttam... No kimondjam?

BENCE. Nem, nem! - De hogyan jöhetett kelmed oda?

MÁRTON. Hát - mert egyik fülemmel hallottam tegnap a pusztán, miként akarta e fiút rábeszélteni, hogy Ázfoltot láb alól...

BENCE. Csitt!

MÁRTON. Na jó. - Hát aztán eltűnni látván előbb a komát, aztán bojtáromat - mindez szeget ütött fejembe, és szépen utána somfordáltam. De én semmit sem akarok tudni és látni, csak azt vallja meg - de igazán ám, hogy Rózsi ártatlan, hogy ezt a szegény bolond szerelme megnyugtassuk. - No ugye ártatlan Rózsi? No, koma, no!

BENCE. Igen, igen, ártatlan.

ANDRIS. Nem, az lehetlen; nekem Ázfolt úrfi maga mondotta, engem nem tesznek lóvá.

MÁRTON. Ejnye, ejnye, te fülesbagoly! Hát nem hallod, hogy az én komám hitette el Áztolf úrfival, hogy Rózsi által rendeltetett oda, hogy te csupa szerelemfélétsből agyonüsd? - No, nem úgy volt-e, koma? Ejnye, de meszes a kantusa! - Kérem, nyugtassa meg ezt a tacsót; különben azt is meg kell mondanom, amit aztán láttam.

BENCE. Én ezt nem mondtam. Kelmed mit sem látott. Mit is bizonyíthat ellenem? Ez komplót; hogy is tudtam megijedni?

MÁRTON. Majd megsúgom hát. *(Súgva, de kiáltva:)* Tudom - mert láttam - mikor a koma kijött a pitvarból, miután tudniillik egy baltaütést hallottam, s a megölnök nyögését. Aztán be is mentem, ott találtam valami emlékeztetőt, mit koma felejtett ott. No elég ennyi?

BENCE. *(ijedve)* Mit? Én vesztettem el valamit? *(Zsebeiben keresgél.)*

MÁRTON. Igen hát.

BENCE. Mit, mit?

MÁRTON. Nem, azt nem mondom meg; az találja ki a koma, vagy majd kitalálja a szolgabíró. No, hát ártatlan Rózsi?

BENCE. Igen, az.

MÁRTON. A koma rendelte oda Ázfolt urat?

BENCE. Igen. Mit kíván a hallgatásért?

ANDRIS. Hopp! Rózsi ártatlan! Rózsi ártatlan!

MÁRTON. No, no, ne ugrálj! Ugyan mondja meg, édes komám, miért ölte meg öccsét? Az igaz, nem nagy kár érte, a cudar kölyökért biz egy szikra kár sincs.

ANDRIS. Igen, igen: ő ölte meg; ő maradt vele egyedül.

BENCE. El akarnak veszteni?

MÁRTON. Eh, dehogy; hiszen ez a fiú is látott mindent, de Rózsit azért hűségtennek hitte, no mert ez a szamárfiú nem lát tovább az orránál. Házassítsa ki az úr. No ezután szabadítsa ki apósát. A koma gazdag, könnyen megteheti. No, ugye megszabadítja az öreget? Ezt meg kell ígérnie; ezután hallgatunk, mint a csuka.

BENCE. Igen, ígérem; mindent ígérek, csak hallgassanak. Első gazdává teszem. Más nem tudja még? Ez hármunk titka lesz.

MÁRTON. Ah, dehogy tudja! Ha eddig nem tudja más, már ezentúl nem fogja tudni. - Mi az? Zörgés! Ejnye Bandi te, tán nem jól zártad be a külső szoba ajtaját; már magamnak kell meggyőződnöm, mert bizony bajba találjuk egymást keverni. *(A középső ajtót megnyitja.)* Kutya meg az anyja! Ezek csakugyan hallgatództak!

TIZENÖTÖDIK JELENET

Főbíró, esküdt, Torkosi, Bálint, Rózsai, Erzsók (kívül), vasvillások, előbbieik

BENCE. Hah! Elvesztem!

FŐBÍRÓ. Kövessen az úr, a kocsi alant várja.

BENCE. Csak dolgaimat rendbe hozom: azonnal.

MÁRTON. No, Bandi, tiéd már most Rózsai. Kelmed pedig, Bálint gazda, meg ne átkozza megint, azt mondom.

BÁLINT. Megáldom, s kelmedet mint éltem szabadítóját.

MÁRTON. Ne tartsa mindjárt zsványnak az embert, azért, hogy csikós; mert a zsvány és csikós annyira különbözik egymástól, mint ez *(Bencére mutat)* a zsvány a többi becsületes uraktól, mind közönségesen.